

2014-yil — Sog'lom bola yili

ЮКСАК ЭЪТИБОР ВА УЛКАН МАСЪУЛИЯТ

**Президентимиз Ислом
Каримовнинг Ўзбекистон
Республикаси Конституцияси
қабул қилинганининг 21 йиллигига
бағишланган тантанали
маросимдаги маърузаси катта
қизиқиш билан ўрганилмоқда**

Давлатимиз раҳбарининг Конституция байрамига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси барча юртдошларимиз қатори биз, маҳалла фаолларини ҳам беҳад руҳлантириб юборди. Президентимиз томонидан 2014 йилнинг мамлакатимизда «Соғлом бола йили» деб эълон қилингани, шу муносабат билан аёлни, оилани, маҳаллани эъзозлаш ва мақомини янада юксалтириш юзасидан баён қилган кўплаб қимматли фикрлари барчамизнинг кўнгилмиздаги гап бўлди. Айни пайтда маърузада билдирилган фикрлар ўз ҳаётини маҳалла фаолияти билан боғлаган фаоллар зиммасига янгидан-янги вазифалар юклайди.

Оилани, фарзандни азиз билиш, унинг чарғибони бўлмиш аёлни эъзозлаш, унга алоҳида ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш халқимизнинг азалий эзгу фазилатларидан. Истиқлол йилларида ушбу қадриятимиз янгича маъно-мазмун билан бойиди. Оила, она ва бола манфаатларини ҳимоялаш, фарзандларимизни жисмоний ва маънавий соғлом, баркамол инсонлар этиб камолга етказиш давлатимиз сиёсатининг устувор йўналиши сифатида белгиланди. Бу йўналишдаги ишлар қизларнинг саломатлиги ҳақида ғамхўрлик ва эътибор кўрсатишга оид эзгу саяё-ҳаракатлар билан уйғун тарзда олиб борилаётгани, айниқса, эътиборга моликдир. Негаки, қизлар бўлғуси оналар, оила бекаларидир.

(Давоми 4-бетда.)

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси тўғрисида АХБОРОТ

2013 йил 12 декабрь куни Тошкент шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси очилди. Унда Вазирлар Маҳкамасининг таклиф этилган аъзолари, вазирлик ва идораларнинг раҳбарлари, бошқа ташкилотлар, оммавий ахборот воситаларининг вакиллари ҳозир бўлдилар.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати ялпи мажлисининг биринчи кунда сенаторлар тўққизта масалани кўриб чиқдилар. Уларнинг бештаси ижтимоий-иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, фуқаролар, шу жумладан болалар ва ёшларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, атроф-муҳит муҳофазасини таъминлаш, шунингдек, катта ижтимоий аҳамиятга эга бошқа масалаларни ҳал этишга қаратилган қонунлардир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати ялпи мажлиси кун тартибига киририлган масалалар муҳокамаси чоғида сенаторлар қабул қилинган қонунлар давлатимиз раҳбари томонидан Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 21 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида баён этилган, жумладан, 2014 йилнинг Соғлом бола йили деб эълон қилиниши муносабати билан белгиланган берилган вазифаларни амалга оширишга хизмат қилишини алоҳида таъкидладилар.

Сенаторлар ўз ишларини Ўзбекистон Республикаси Пре-

зиденти томонидан парламент юқори палатасига киритилган «Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг йигирма бир йиллиги муносабати билан амнистия тўғрисида»ги масалани кўриб чиқишдан бошладилар. Ушбу масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди.

Масалани кўриб чиқиш вақтида сенаторлар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг йигирма бир йиллиги муносабати билан амнистия тўғрисидаги ҳужжатнинг қабул қилиниши инсон ҳуқуқлари ва унинг манфаатлари олий қадрият бўлган, олиб борилаётган демократик, ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг мазмун-моҳиятини ташкил этган давлатимиз инсонпарварлигининг яна бир ёрқин кўриниши эканлигини қайд этдилар.

Олий Мажлис Сенатининг Қарориди судланган аёлларни, жиноят содир этган вақтда 18 ёшга тўлмаган шахсларни, 60 ёшдан ошган эркакларни, чет давлатларнинг фуқароларини, шунингдек, бир қатор бошқа тоифаларни жазодан озод

қилиш (назарда тутилган чеклашларни ҳисобга олган ҳолда) назарда тутилган. Бундан ташқари, Қарорда шунингдек, амнистия тўғрисидаги қарорнинг амал қилиши татбиқ этилмай-диган шахслар тоифалари белгиланган.

Сенат ўзининг Қарори билан «Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг йигирма бир йиллиги муносабати билан амнистия тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Қарорини қўлланиш тартибини белгиланган бўлиб, унда амнистия бўйича жиноий жавобгарликдан ва жазодан озод қилинадиган шахсларга доир ишлар ва материалларни суд томонидан кўриб чиқиш тартиб-таомили белгиланган. Шу билан бирга сенаторлар, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар Кенгашлари депутатлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилининг минтақавий вакиллари амнистия тўғрисидаги қарорнинг қўлланилиши устидан жамоатчилик назоратини амалга оширишда, шунингдек, уни ижро этиш тартиб-таомилларининг очиқ-ошкоралигини таъминлашда фаол иштирок этиши назарда тутилмоқда.

(Давоми 2-бетда.)

ЗАМОНАВИЙ ШАРОИТ таълим сифатини юксалтиради

Пойтахтимизнинг Мирзо Улуғбек туманида жойлашган 6,5 гектар майдонни эгаллаган замонавий бинолар ёнидан ўтаётган ҳар бир киши кўркам манзарага гувоҳ бўлиб, баҳри-дили яйраши тайин. Дарахтлар ҳам гўё мастона тинглаётган мусиқа ва ижро жўрлиги билан ҳамоханг бу даргоҳ дарвозаси пештоқиға «Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти» деб ёзиб қўйилган.

Президентимизнинг 2012 йил 4 июндаги «Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти ташкил этиш тўғрисида»ги қарори асосида Ўзбекистон давлат санъат институти ҳамда Тошкент давлат маданият институти бирлаштирилиб, ягона олий ўқув юртига айлантирилди. Маданият ва санъат соҳасида, театр, кино, телевидение, халқ ижодиётини ривожлантириш борасида замонавий талабларга, интеллектуал, эстетик ва маданий эҳтиёжларга жавоб берадиган мутахассисларни тайёрлаш, бадиий ижодиётнинг илғор методлари, инновацион техника ва технологияларни пухта эгаллаган юксак малакали кадрлар етиштиришни йўлга қўйиш ушбу қарорнинг асосий мақсади саналади.

(Давоми 5-бетда.)

ЛАБОРАТОРИЯ МАШҒУЛОТЛАРИ

таълим самарадорлиги омилли

Бугун ўқувчиға қафатгина назарий билимлар беришининг ўзи етарли эмас. Уларда амалий кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш давр талаби бўлиб қолмоқда. Бунда амалий ва лаборатория машғулотларининг ўрни бекиёс эканини доимо ёдда тутиш, дарсларға юқори савияда тайёргарлик кўриш биз — педагоглар олдида турган асосий вазифадир.

6-бет

ФАНЛАРАРО ИНТЕГРАЦИЯ

умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларнинг янгича дунёқарабини шакллантиришға хизмат қилади

Ён-атрофимизда юз бераётган табиат ҳодисаларида, фан-техника, ишлаб чиқариш ва маиший хизматнинг барча жабҳасида интеграциялашмаган фаолият, жараёни топиш ёки тасаввур қилиш қийин. Улар моҳиятиға кўра илмий билимлар интеграциясидир. Демак, интеграция ҳаётий эҳтиёж бўлиб, бу жараёнсиз фан-техника, ишлаб чиқариш ва маиший хизмат кўрсатиш соҳалари ривожланмайди.

8—9-бетлар

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси тўғрисида АХБОРОТ

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Шунингдек, жазодан озод қилинган шахсларнинг ижтимоий мослашуви ва ҳимоясига қаратилган комплекс чора-тадбирларни рўйбга чиқариш, улар тўлиқ ҳисобга олиниши ва ишга жойлаштирилиши таъминлаш, ёлғиз, ёрдамга муҳтож шахсларни ногиронлар ва қариялар уйларида жойлаштириш, вояга етмаганларни ота-оналар, ҳомийлик ва васийлик органлари назоратида топшириш, зарур ҳолларда уларни тегишли таълим муассасаларига юбориш ҳам назарда тутилмоқда.

Шундан кейин сенаторлар Ўзбекистон Республикасининг 2014 йилги Давлат бюджетини кўриб чиқдилар ва тасдиқладилар. Давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида Ўзбекистон Республикасининг 2014 йилги Давлат бюджети макроиқтисодий барқарорлиқни ҳамда мамлакат ЯИМнинг юқори суръатлар билан ўсиши таъминлашга, диверсификация қилинган ва рақобатбардор иқтисодиётни шакллантиришга, аҳоли фаровонлиги ва турмуш даражасини янада оширишга қаратилганлиги стратегик аҳамиятга эга эканлиги қайд этилди. 2014 йил Давлат бюджети Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов томонидан мамлакат Ҳукуматининг жорий йил 18 январдаги мажлисида белгиланган берилган мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурининг асосий устувор вазифаларини рўйбга чиқариш ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган.

Сенаторларнинг фикрича, ҳўжалик юритувчи субъектлар ва аҳоли учун солиқ юқини янада камайтириш, солиқ солиш тизимини соддалаштириш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини кўпайтириш ва уни мустаҳкамлаш, солиқ солиш объектларини камайтириб кўрсатиш ва яшириш фактларининг олдини олишга қаратилган солиқ маъмуриятчилиги чораларини кучайтириш солиқ сиёсати соҳасидаги асосий устувор йўналишлар бўлиб қолмоқда.

Солиқ юқини янада қисқартириш бўйича энг муҳим чора-тадбирлар сифатида юридик шахслардан олиннадиган фойда солигининг базавий ставкасини 9 фоиздан 8 фоизга тушириш назарда тутилмоқда. Натижада юридик шахслар ихтиёрида қўшимча 130 миллиард сўмдан кўпроқ маблағ қолади. Бундан ташқари, жисмоний шахслардан олиннадиган даромад солиғи бўйича даромад солиғи солиш шкаласининг энг кам ставкасини 8 фоиздан 7,5 фоизгача пасайтириб, жисмоний шахслардан олиннадиган даромад солиғи ҳисобидан бир фоиз миқдоридидаги маблағларни фуқароларнинг шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисобварақларига ўтказиш тартибини сақлаб қолиш назарда тутилмоқда.

Муҳокама асносида сенаторлар алоҳида таъкидлаганларидек, мамлакатимизнинг бош молиявий ҳўжжати ижтимоий соҳага ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашга қилинадиган харажатларни кўпайтириш, таълим, соғлиқни сақлаш, фан, маданият ва спортни молиялаштириш, шу жумладан олий ўқув юр்தларининг ўқув-лаборатория биноларини, спорт залларини ва талабалар ётоқхоналарини қуриш, реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш молиялаш кўпайтиришга йўналтирилган. Марказлаштирилган инвестициялар ҳисобидан ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма объектларини қуришга, шу жумладан қишлоқ жойларда барпо этилаётган янги турар-жой массивлари учун автомобиль йўллари, сув таъминоти объектларини ва бошқа ижтимоий объектлар қуришга зарур маблағлар йўналтирилади.

Сенаторларнинг қишлоқларида солиқ ва бюджет сиёсатининг асосий йўналишлари, шунингдек, 2014 йилги Давлат бюджетининг параметрлари умуман мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига, жамият ҳаётининг барча соҳаларида ислохотларни янада чуқурлаштиришнинг стратегик дастурига мос эканлиги алоҳида таъкидланди. Иқтисодий ўсишнинг барқарор юқори суръатларини сақлаб қолишга, sanoat тармоқларини, йўл-транспорт ва коммуникация инфратузилмасини жадал ривожлантириш ва модернизациялаш бўйича фаол инвестиция сиёсатини давом эттиришга, шунингдек, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилашга, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлиқни қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор берилган. Муҳокама якунлари бўйича сенаторлар Ўзбекистон Республикасининг 2014 йилги Давлат бюджетини тасдиқладилар ва тегишли қарор қабул қилдилар.

Сенаторлар 2014 йилга мўлжалланган солиқ сиёсати концепциясига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорларини ижро этиш юзасидан, шунингдек, бир қатор қонун ҳўжатларининг нормаларини бир хил қўллаш учун уларни аниқлаштириш мақсадида тайёрланган «Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2014 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгариш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқдилар.

Сенаторлар қайд этганларидек, Қонун ҳўжалик юритувчи субъектлар ва бутун иқтисодиёт зиммасига тушадиган солиқ юқини янада камайтиришга, солиқ солиш тизимини соддалаштиришга, маҳаллий бюджетларнинг даромадлар қисмини мустаҳкамлашга ва солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштиришга қаратилган. Қонун сенаторлар томонидан маъқулланди.

Сенаторлар ҳудудларнинг ва иқтисодиёт тармоқларининг имкониятларини ишга солиш, меҳнат ресурсларидан демографик омилларни ҳамда иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда оқилона фойдаланиш, бандликнинг самарали шакллари ривожлантиришга бутун чоралар билан кўмаклашиш, фуқароларнинг тадбиркорлик ташаббусини рағбатлантириш йўли билан аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича комплекс ва ўзаро боғлиқ чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан ишлаб чиқилган 2014 йилда иш ўринлари ташкил этиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш дастурини ҳам кўриб чиқдилар ва маъқулладилар.

Дастур Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини, меҳнат бозорининг ҳозирги ва келгусидаги эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни талабларига, аҳоли бандлиги, тегишли мақсадли дастурларни ишлаб чиқиш соҳасидаги давлат сиёсатининг принципларига ҳамда халқаро стандартларга мувофиқ ишлаб чиқилганлиги қайд этилди.

Дастурда янги йирик sanoat объектларини ишга тушириш, ишлаб турган корхоналарни реконструкция қилиш ва кенгайтириш, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини, қишлоқ жойларда хусусий уй-жойлар қуришни ҳамда қурилишда пудрат ишларини ривожлантириш дастурларини рўйбга чиқариш, фермер ҳўжаликларини янада ривожлантириш ва қишлоқ ҳўжалиги ишлаб чиқаришнинг модернизациялаш, аҳолини инфратузилма лойиҳаларини амалга оширишга ҳамда ободонлаштириш ишларига жалб этиш, ташкил этилаётган иш ўринларининг сақланиб қолишини ва барқарор ишлашини таъминлаш, хотин-қизларни, ногиронларни ва бошқа аҳоли тоифаларини, ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтожларни ишга жойлаштириш, кичик бизнес, хусусий ва оилавий тадбиркорлиқнинг, хунармандчилик, хизматлар ва сервис соҳасининг ривожланишини янада рағбатлантириш, касаначилиқни кучайтириб бориш ва бошқалар ҳисобига 2014 йилда 983,6 мингта иш ўрни ташкил этиш назарда тутилмоқда.

Дастурни рўйбга чиқариш доирасида таълим муассасаларининг битирувчиларини ишга жойлаштиришга алоҳида эътибор берилади. 2014 йилда Дастур параметрларига мувофиқ ташкил этиладиган янги иш ўринларига, шунингдек, мавжуд бўлган ва захира қилинган иш ўринларига касб-хунар коллежларининг қарийб 500 минг нафар битирувчиларини ишга жойлаштириш мўлжалланган.

Шундан сўнг сенаторлар «Ўзбекистон Республикасининг Бюджет

кодексини тасдиқлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқиб, маъқулладилар. Мажлисида қайд этилганидек, Бюджет кодекси тўғридан-тўғри амал қиладиган қонун ҳўжжати эканлиги, у қонунчилик базасининг ва уни ҳўқуқий қўллаш тизимининг ягоналигини таъминлаш кўрсатиб ўтилди.

Бюджет кодекси бутун бюджет жараёнини (Давлат бюджетини шакллантириш, тасдиқлаш, ижро этишни ҳамда назоратни таъминлаш) ягона ва яхлит қонун ҳўжжатида тизимлаштириш, Давлат бюджетини ҳам, бюджетдан ташқари мақсадли жамғармаларни ҳам тартибга солишнинг ягона принципларини қўллаш, бюджет жараёни барча қатнашчиларининг ваколатларини ҳамда уларнинг ўзаро ҳамкорлиги механизмларини белгилаш, шунингдек, бюджетлараро муносабатларни такомиллаштириб, маҳаллий бюджетларнинг даромадлар манбаларини мустаҳкамлаб қўйиш, барча даражалардаги бюджетлар ўртасида ваколатларни тақсимлаш ва уларнинг ўзаро ҳамкорлигини назарда тутди.

Кодексда амалга ошириш манбалари ва механизми тўғридан-тўғри Давлат бюджети билан боғлиқ бўлган бир қатор қўшимча фаолият йўналишлари ва соҳалари, шу жумладан грантлар ва техник ҳамкорлик маблағларини жалб этиш, улардан фойдаланишни мониторинг ва назорат қилиш тартиби, давлат томонидан хориждан маблағ жалб қилиш ва давлат харидларини амалга ошириш тартиби, молиявий назоратни, шунингдек, давлат молияси тизимида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини таъминлаш механизми белгиланмоқда.

Сенаторларнинг фикрича, Бюджет кодексининг қабул қилиниши амалдаги Солиқ кодекси билан биргаликда давлат молиясининг ягона бирхиллаштирилган, халқаро стандартларга мос бўлган қонунчилик базасини шакллантиришга, бюджет соҳасидаги ҳўқуқий муносабатларни тизимлаштиришга, шунингдек, бюджет жараёнининг ҳамма босқич ва даражаларида ягона ҳўқуқий нормалар ва ёндашувлар қўлланилишини, мамлакат бюджет тизимининг очиқ-ошкоралигини ва барқарорлигини таъминлашга имкон беради. Қонун сенаторлар томонидан маъқулланди.

Сенаторлар «Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳўжатларига ўзгариш ва қўшимчалар киритиш, шунингдек, айрим қонун ҳўжатларини ўз қучини йўқотган деб топиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ҳам кўриб чиқдилар. Ушбу Қонун амалдаги қонун ҳўжатларини янада такомиллаштириш, уларнинг айрим нормаларини Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодексига мослаштириш мақсадида ишлаб чиқилганлиги кўрсатиб ўтилди.

(Давоми 3-бетда.)

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси тўғрисида АХБОРОТ

(Давоми. Боши 1-, 2-бетларда.)

Қонун билан «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги, «Хорижда маблағ жалб қилиш тўғрисида»ги, «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги қонунларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритилмоқда, шунингдек, айрим қонун ҳужжатлари, шу жумладан «Бюджет тизими тўғрисида»ги, «Давлат бюджетининг газна ижроси тўғрисида»ги қонунлар ўз кучини йўқотган деб топилмоқда.

Сўнгра сенаторлар Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Ўзбекистон Экологик ҳаракатидан сайланган бир гуруҳ депутатлари томонидан Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида белгиланган вазифаларни рўёбга чиқариш мақсадида ишлаб чиқилган «Экологик назорат тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқдилар.

Қайд этилганидек, муҳокама қилишда кенг жамоатчилик иштирок этган ушбу Қонунда экологик назоратнинг бошқа субъектлари ва иштирокчилари билан бир қаторда фуқаролик жамияти институтлари (фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ННТ) атроф-муҳитни муҳофаза қилишни таъминлаш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, экологик дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, атроф-муҳитнинг ҳолатини кузатиш ва бошқа масалаларда иштирок этиш борасида ваколатлар берилмоқда.

Сенаторларнинг фикрича, ушбу Қонуннинг қабул қилиниши экологик назоратнинг самарадорлигини оширишга, давлат муассасалари, фуқаролик институтларининг бу соҳадаги фаолиятини мувофиқлаштиришга, шунингдек, таъсирчан экологик назоратни амалга оширишда, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги энг муҳим давлат дастурларини бажаришда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва ННТ ролини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

Сенаторлар «Мустаҳкам оила йили» Давлат дастурини ижро этиш юзасидан ишлаб чиқилган «Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ҳам кўриб чиқдилар.

Мажлисда қайд этилганидек, ўтган даврда мамлакатимизда васийлик ва ҳомийликка муҳтож шахсларнинг, шу жумладан етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишининг самарали, кўп босқичли тизими яратилди, уларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича таъсирчан чоралар амалга оширилмоқда. Ижтимоий ҳиёлатдан хавфли ҳолатга тушиб қолган болаларни аниқлаш, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш, судларда ва бошқа муассасаларда уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъ-

минлаш ишлари йўлга қўйилди. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг манфаатларини муҳофаза қилиш соҳасида яхлит норматив-ҳуқуқий база яратилди ва у ривожланиб бормоқда.

Сенаторларнинг фикрича, бу соҳада амал қилиб турган қонун ҳужжатларининг қоидаларини бирлаштирадиган ягона, махсус қонуннинг қабул қилиниши васийлик ва ҳомийликка муҳтож шахсларнинг, энг аввало етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини кучайтиришга, васийлик ва ҳомийлик органлари фаолиятининг самарадорлигини оширишга ёрдам беради. Қонун сенаторлар томонидан маъқулланди.

Шу билан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати ўн учинчи ялпи мажлисини биринчи иш куни тугади.

2013 йил 13 декабрь куни Тошкент шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси ўз ишини давом эттирди.

Ялпи мажлисининг иккинчи кунини сенаторлар асосий мақсади ижтимоий-иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва суд-ҳуқуқ соҳаларидаги амалдаги қонун ҳужжатларини янада такомиллаштиришдан иборат бўлган «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқишдан бошладилар.

Қонун билан бир қатор қонун ҳужжатларига, шу жумладан, «Судлар тўғрисида»ги, «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги, «Сиёсий партиялар тўғрисида»ги, «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашига сайлов тўғрисида»ги, «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги, «Рақобат тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ, Оила, Жиноят кодексларига, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилмоқда.

Мазкур Қонуннинг асосий қоидалари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августдаги «Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 2012 йил 30 ноябрдаги «Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги, 2012 йил 13 ноябрдаги «Ўзбекистон Республикасининг Хусусийлаштириш, монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида»ги фармонларига мувофиқ тайёрланган.

Қонун ҳужжатларига киритилаёт-

ган тузатишлар судлар фаолиятини, шу жумладан, суд кадрларини танлаш, тайёрлаш ва лавозимларга тавсия этиш тизимини янада такомиллаштиришга, суд органлари ходимлари учун ҳуқуқий ва ижтимоий кафолатларни кучайтириш, маҳаллий вакиллик ҳокимияти органларига сайлов бўйича сайлов қонунчилиги ҳужжатларига ўзгартишлар киритиш ва улардаги партия гуруҳлари фаолиятининг самарадорлигини оширишга, шунингдек, чет элдан инвестициялар жалб этишни ва мамлакатда инвестиция муҳитини янада рағбатлантириш, Ўзбекистон ҳудудидида чет эллик инвесторлар фаолияти учун янада қулай шароитлар яратишга қаратилганлиги таъкидлаб ўтилди.

Қайд этилганидек, киритилган ўзгартиш ва қўшимчалар сиёсий партияларнинг, фуқаролик жамияти институтларининг жойлардаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш билан боғлиқ бўлган го'ят муҳим вазифаларни халқ қилишдаги ролини янада кучайтиришни, аҳолининг уй-жой-маиший шароитларини яхшилаш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, аҳолининг муҳтож қатламлари манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ қонун ҳужжатларининг талабларига риоя этилиши устидан жамоатчилик назоратини таъминлашда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ролини оширишни назарда тутди. Қонун сенаторлар томонидан маъқулланди.

Шундан сўнг сенаторлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи сиёсий фаолияти концепциясининг асосий принциплари ва қоидаларини ифодалайдиган, Ўзбекистон Республикасининг бошқа мамлакатлар билан халқаро ҳамкорлигини мустаҳкамлаш ҳамда ривожлантиришга қаратилган бир қатор Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларини кўриб чиқдилар ва маъқулладилар.

Сенаторлар «Ўзбекистон Республикаси билан Қозоғистон Республикаси ўртасида стратегик шерикчилик тўғрисидаги Шартномани (Тошкент, 2013 йил 14 июнь) ратификация қилиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқдилар ва маъқулладилар. Шартнома Қозоғистон Республикаси Президенти Нурсултон Назарбоевнинг Ўзбекистон Республикасига расмий ташрифи вақтида 2013 йил 14 июнь куни икки давлат бошлиқлари томонидан имзоланган.

Парламент юқори палатаси аъзолари «Ўзбекистон Республикаси билан Хитой Халқ Республикаси ўртасида дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисидаги Шартномани (Тошкент, 2013 йил 9 сентябрь) ратификация қилиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини кўриб чиқдилар. Муҳокама вақтида таъкидланганидек, Хитой Халқ Республикасининг Раиси Си Цзиньпиннинг Ўзбекистон Республикасига расмий ташрифи вақтида 2013 йил 9 сентябрда Тошкент шаҳрида икки давлат бошлиқлари томонидан имзоланган мазкур Шартнома Ўзбекис-

тон билан Хитой ўртасида дўстона алоқалар, стратегик ҳамкорлик муносабатларини янада мустаҳкамлашга қаратилган, сиёсий, савдо-иқтисодий, молиявий-инвестициявий, транспорт, энергетика, илмий-техникавий ва маданий-гуманитар соҳалардаги ҳамкорликни ривожлантиришнинг энг муҳим йўналишларини, уларни рўёбга чиқариш механизмларини белгилаб беради. Қонун сенаторлар томонидан маъқулланди.

Сенаторлар «2011 йил 18 октябрдаги Эркин савдо ҳудуди тўғрисидаги Шартномани унинг Томонлари ва Ўзбекистон Республикаси ўртасида қўллаш ҳақидаги Баённомани (Минск, 2013 йил 31 май) ратификация қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ҳам кўриб чиқдилар ва маъқулладилар.

Шундан кейин сенаторлар Ўзбекистон Республикаси Олий суди таркибига ўзгартишлар киритиш тўғрисидаги, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг раисини тайинлаш тўғрисидаги масалаларини, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ваколатига тааллуқли бошқа масалаларни кўриб чиқдилар.

Муҳокама қилинган барча масалалар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг тегишли қарорлари қабул қилинди.

Сенатнинг икки кунлик мажлисида 16та масала, шу жумладан, 9та қонун кўриб чиқилди. Уларнинг амалга оширилиши аҳоли турмуш даражасини, мамлакатда барқарорлик ва фаровонлиқни янада оширишнинг қудратли омилга айланади.

Қун тартибидagi масалаларни муҳокама қилиш вақтида сенаторлар мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларнинг норматив-ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришнинг, инсонпарварлик ғояларини ҳаётга татбиқ этиш учун замон талабига кўра янги қонунлар қабул қилинишининг, жамият ва давлат манфаатларининг мувозанатини, фаол ижтимоий шериклиқни таъминлашнинг, молиявий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ тизимларининг асосларини мустаҳкамлашнинг алоҳида аҳамиятга эгаллигини яқинлиқ билан таъкидладилар.

Сенаторлар томонидан маъқулланган қонунлар ва қабул қилинган қарорлар давлат раҳбарининг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг йигирма бир йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида белгилаб берилган, демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қаратилган вазифаларни амалга оширишга хизмат қилади.

Шу билан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси ўз ишини тамомлади.

**Ўзбекистон Республикаси
Олий Мажлиси Сенатининг
матбуот хизмати**

ЮКСАК ЭЪТИБОР ВА УЛКАН МАСЪУЛИЯТ

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Мамлакатимизда МДХ давлатлари орасида биринчилардан бўлиб она ва бола скрининги, перинатал марказлари, ихтисослаштирилган тиббиёт муассасалари барпо этилгани ва бугун самарали фаолият юритаётгани турли ирсий ва туғма касалликлар аломатларини барвақт аниқлаш, уларни ўз вақтида бартараф этиш, болаликдан ногиронликнинг олдини олиш, оилавий ажримлар сонини камайтиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугун юртимизнинг барча ҳудудларида барпо этилган оилавий поликлиникалар, қишлоқ врачлик пунктлари аҳоли саломатлигини тиклаш билан бирга, тиббий маданиятни юксалтириш, жамиятда соғлом турмуш тарзи ғояларини мустаҳкам қарор топтиришни тарғиб этувчи ўзига хос марказларга айланиб бормоқда.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан ҳар бир йилнинг ҳалқимизнинг эзгу орзу-интилишларига монанд тарзда муайян ном билан аталаётгани ижтимоий-иқтисодий, маданий-маъри-

фий, маънавий соҳаларни жадал равишда топтириш, бу йўналишдаги долзарб масалаларни ўз вақтида ҳал этиш, истиқболдаги режаларни белгилаб олишда муҳим аҳамият касб этмоқда. Ўтган йиллар билан ўзаро узвийлик барча соҳалар қатори фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари зиммасидаги вазифаларни изчил ва тизимли тарзда амалга оширишга хизмат қилмоқда.

Бунининг 6 минг 800 нафардан зиёд аҳоли истиқомат қиладиган фуқаролар йиғинимизда маънавий, тарбиявий масалаларга алоҳида эътибор қаратилаётгани мисолида ҳам кўриш мумкин. Мамлакатимизда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига қўрсатилаётган юксак эътибор ва ғамхўрлик самарасида жамиятимиздаги ижтимоий барқарорликни асраб-авайлаш, миллатлар, диний конфессиялар ўртасидаги аҳиллик, ўзаро меҳр-оқибат, бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлаш, ёшларни юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар соҳиблари этиб тарбиялаш,

аҳолининг турли қатламлари, айниқса, эҳтиёжманд оилаларни қўллаб-қувватлаш, бандлик масалаларига оид амалий ишлар ижросини таъминлашда маҳалланинг иштироки ва масъулияти тобора ортиб бормоқда.

Президентимиз ўз маърузасида соғлом бола — аввало соғлом ва ахил оила меvasи эканига алоҳида эътибор қаратдилар. Дарҳақиқат, маҳаллада олиб бориладиган ишлар, хусусан, фуқаролар йиғини раисининг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиси фаолияти бевосита оилалар билан боғлиқлигини назарда тутса, давлатимиз раҳбари томонидан уларни рағбатлантиришга қаратилаётган доимий ва юксак эътибор нечоғли муҳим аҳамиятга эга экани аён бўлади.

Маҳалламиз ҳудудидаги 14-оилавий поликлиника билан узвий ҳамкорликнинг йўлга қўйилгани ёшларни турмушга тайёрлаш, хотин-қизлар, айниқса, қизлар саломатлигини доимий назорат қилиб бо-

риш, зарур ҳолларда уларга тиббий маслаҳат, даволаш муолажаларини кўрсатишга хизмат қилмоқда. Буларнинг барчаси қизларни эрта турмушга узатиш, яқин қариндошлар ўртасидаги низо-хотларнинг олдини олиш, тўйларни ортиқча ҳашамсиз, ихчам тарзда ўтказиш, оилавий келишмовчиликлар, ажримларнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этмоқда.

«Oila — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлиги натижасида, маҳаллада ҳудудидagi мактабдаги таълим-тарбия жараёни жамоатчилик назорати-га олинган. Бу эса ўқувчиларнинг давоматини мунтазам таҳлил этиш, турли фан, бадий ижодиёт, спорт-соғломлаштириш тўғрисидаги ишлари янада жонлантириш, юқори синф ўқувчиларини академик лицей ва коллежларга тўлиқ камраб олиш, болалар спортини янада ривожлантириш имконини бермоқда. Шундай ҳамкорлик натижасида маҳалла ҳудудида ташкил этилган спортнинг миллий кураш тури тўғра-

гига 200 нафардан ортиқ бола қамраб олинган. Бу каби ишлар самарасида маҳалламизда ҳуқуқбузарлик, оилавий ажримлар, қизларнинг эрта турмушга узатилиши каби ҳолатлар сўнгги йилларда қайд этилмаётган.

Фарзандини соғлом, оиласини тўқис, файзу ба-ракали кўриш ҳар бир она қалбидagi энг эзгу тилакдир. Мамлакатимизда барча соҳаларда амалга оширилаётган туб ўзгаришлар замирида ҳам ана шундай эзгу мақсадлар мужассам экани ёшларимизни ҳеч кимдан кам бўлмаган инсонлар этиб вояга етказиш, аёлларни улуғлаш йўлидаги меҳр ва эътиборнинг амалдаги ёрқин ифодасидир.

Иноят АБДУСОАТОВА,
Тошкент шаҳар, Олмазор туманидаги «Эски шаҳар» маҳалла фуқаролар йиғинининг диний маърифат ва маънавий ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиси,
«Эл-юрт хурмати» ордени соҳибаси.

(ЎЗА)

Yangiliklarda yurt nafasi

❖ Сурхондарё вилоятида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш истагига бўлган касб-хўнар коллежлари битирувчилари учун семинар машғулотлари бўлиб ўтмоқда.

Ўтказилаётган тадбирларда мамлакатимизда касб-хўнар коллежи битирувчиларнинг бандлигини таъминлаш, тадбиркорлик билан шуғулланиш истагига бўлган йигит-қизларни молиявий қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилаётган.

Музработ ижтимоий-иқтисодий касб-хўнар коллежиди бўлиб ўтган семинарда ҳам битирувчиларга бу борада яратилган кенг имконият ва имтиёзлар тўлиқ шартлар билан таъминланган. Тадбиркорлик субъектини давлат рўйхатидан ўтказиш, ҳужжатларни расмийлаштириш, тижорат банкларидан кредит олиш тартиб-таомиллари тўғрисида тўлиқ маълумотлар берилди.

Вилоят ўрта махсус, касб-хўнар таълими муассасаларини 2013 йилда 110 йўналишда 43 мингдан ортиқ ёш битирди. Ҳозиргача тижорат банклари томонидан 791 битирувчига ўз бизнесини йўлга қўйиши учун қарийб 5 миллиард 700 миллион сўм имтиёзли кредит маблағлари ажратилди. 2014 йилда вилоятда коллежларни 115 касб йўналиши бўйича 45 мингдан ортиқ йигит-қиз битиради. Бу мақсадда ажратиладиган маблағ миқдори ҳам сезиларли даражада ошиши кутилмоқда.

❖ Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасида «Йилнинг энг фаол ёш журналисти» республика кўрик-танловини совриндорларини тақдирлаш маросими бўлиб ўтди.

Танлов «Қамолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги Ўзбекистон Миллий телерадиокорпорацияси ва қатор мутасадди ташкилотлар ҳамкорлигида ташкил этилди.

— Ҳабиблар телевидение, радио, матбуот, фото ва интернет журналистика йўналишларида тақдирланиши — дейди «Қамолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати раисининг ўринбосари Феруза Мухаммаджанова. — Шунингдек, бу йил ташкилий қўмита томонидан «Ёшларга оид давлат сийсатини ёритувчи энг яхши видеоролик» номинацияси ҳам жорий этилиб, ёш авлод қамолати йўлида юртимизда амалга оширилган ислохотларни ёритган ишлар сараланди. Бу каби танловлар иқтидорли ва ижодкор ёш журналистларни руҳлантиради.

Тадбир якунида совриндорларга ташкилотчилар томонидан диплом ва эсдалик совғалари топширилди.

ЎЗА ва махсус мухбиримиз йўллаган материаллар асосида тайёрланди.

Йил якуни тўғараклар фаолиятида акс этди

Республикаимизда фаолият кўрсатаётган 211та «Баркамол авлод» болалар марказларининг бадий ижодиёт йўналишидаги фаолиятларини янада ривожлантириш, бадий ижодиёт йўналишида ташкил этилган тўғаракларга ўқувчиларни кенг жалб этиш ҳамда марказларга амалий-услубий ишлар ва методик хизматлар самардорлигини ошириш мақсадида 2012 йили Республика «Баркамол авлод» болалар бадий ижодиёти маркази ташаббуси билан мавжуд барча марказларнинг бадий ижодиёт йўналишидаги фаолиятларини янада такомиллаштиришга йўналтирилган Республика ижодий гуруҳи ташкил қилинган эди.

Мактабгача таълим муассасалари ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш Республика ўқув-методи-ка маркази анжуманлар залида бўлиб ўтган ижодий гуруҳ йиғилишида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва барча вилоятлардаги «Баркамол авлод» болалар марказлари директорлари, директор ўринбосарлари ва мутахассис-

лардан иборат 230га яқин ходимлар иштирок этди.

— Йиғилишда ўқувчиларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш бўйича амалда оширилган ишлар ва келгусидаги вазифалар, «Баркамол авлод» болалар марказларида мактабдан ташқари таълим сифатини ошириш шакллари, марказларда қарбхорлик масъулияти ва маҳорати, бадий

ижодиёт йўналишида методик хизматни янада такомиллаштириш омиллари, ҳужжатлар билан ишлаш ва иш юритиш тартиби ва марказларнинг 2012-2013 ўқув йили давомида бадий ижодиёт йўналишидаги фаолияти таҳлиллари юзасидан маърузалар тингланиб, гуруҳлар билан ишлаш жараёнида фикр-мулоҳазалар алмашилди, — дейди Республика «Баркамол авлод» бадий ижодиёт маркази мутахассиси Рашид Бобоқуллов.

Тадбир сўнида «Баркамол авлод» болалар марказларида самарали фаолият юритаётган ўттизга яқин директор, директор ўринбосарлари ва мутахассислар диплом, Фахрий ёрлик ва эсдалик совғалари билан тақдирландилар.

Назokat ХОЛИМЕТОВА,
«Ma'rifat» мухбири

Соғлом бола дарсларни яхши ўзлаштиради

Умумтаълим мактабларида биология, меҳнат ва жисмоний тарбия фанлари билан уйғун ҳолда «Саломатлик», «Соғлом авлод асослари» бўйича қизиқарли машғулотлар ўтказилади. Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси томонидан Ҳамза туманидаги 198-мактабда «Соғлом турмуш тарзини тарғиб этамиз» мавзусида ташкил этилган ўқув-семинар ушбу фан ўқитувчиларининг малака ва тажрибасини оширишга хизмат қилди.

— Боланинг соғлом бўлиши унинг дарсларни яхши ўзлаштиришида ҳам ўз аксини топади, — дейди ТШХТББ методика маркази табиий фанлар методисти Шахрибону Бозорова. — Ўқувчиларни шахсий гигиенага ўргатиш орқали улар ўқув-сиди зарарли одат ва юқумли касалликларнинг олдини олишга эришиш мумкин. Та-

бийки, бунинг учун аввало мураббийлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этиш зарур.

Семинарда пойтахтимиз мактабларининг 150 нафар ўқитувчиси «Соғлом турмуш тарзи», «ОИТС, ОИТВ ва уларга қарши курашиш», «Соғ танда — соғлом ақл», «Тиш гигиенаси», «Инсон саломатлигида

тўғри овқатланишнинг ўрни» ҳамда «Зарарли одатлар» шўбаларида РТМ соғломлаштириш бўлими, тумандаги 28-оилавий поликлиника шифокорларининг машғулотларида иштирок этишди.

Бундай семинарларни нафақат бошланғич таълим, биология, меҳнат ва жисмоний тарбия ўқитувчилари, балки бошқа фан мураббийлари учун ҳам ташкил этилиши мақсадга мувофиқдир. Тадбир сўнида ўтказилган давра суҳбати ўқитувчиларга ўзаро тажриба алмашинув имконини берди.

Моҳиҳеҳра ЛАТИПОВА,
«Ma'rifat» мухбири

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Янги ташкил этилган институтнинг моддий-техник базасини яхшилаш борасида 220 ўринли ўқув театри, 4 қаватли maxsus ўқув биноси, axборот-ресурс маркази қуриб битказилди. Талабаларнинг замон талаблари асосида билим олишлари учун ҳозирги вақтда 4 ўқув биноси ва 96 ўқув хонаси ажратилган. Шулардан 22таси индивидуал дарсларга мўлжалланган. Шунингдек, 1 маъруза хонаси 120 кишилик, 21 ижодий ўқув хонаси, 10 компьютер хонаси, спорт зали, 600 ўринга мўлжалланган 2 талабалар тураржойи ёшлар ихтиёрида. Талабалар бўш вақтини мазмунли ўтказишлари учун спорт мажмуаси ҳамда сув ҳавзаси мавжуд.

Ҳозирги кунда институтда 3 факультет — халқ ижодиёти, театр санъати ва кино, телеви-

Jarayon

мон талабларига жавоб бера оладиган axборот-ресурс маркази қуриб топширилгани бўлди, — дейди АРМ раҳбари Зебо Абдуганиева. — Ҳозирги кунда Ахборот-ресурс маркази фонди 18675 номдаги 90511 нуска адабиётлардан иборат. Шундан 9 мингдан ортигини илмий адабиётлар, 12 мингдан зиёдроқ дарслик, 28 мингдан ортигини ўқув қўлланма, 3 мингдан кўпроқ ўқув-услубий қўлланма, 37 мингдан зиёдини бадиий адабиётлар ташкил этади. АРМ фонди мунтазам равишда Олий ва ўрта maxsus таълим вазирлиги томонидан берилган дарслик ва ўқув қўлланмалар, қолаверса, институт маблаг хисобидан, китоб савдоси муассасаларидан, республика миқёсидаги барча нашриётлардан ўқув жараёнига керакли адабиётлар билан тўлдириб боришмоқда.

АРМнинг Ахборот электрон-ресурс бўлимида сканер ёрдамида 5187 тадан ортиқ адабиётларнинг электрон нусхалари яратилган. Бу электрон адабиётлар «ZiyoNET» тармоғига кирилган бўлиб, фонdda мавжуд бўлмаган адабиётларнинг электрон нусхаларини китобхоналар «ZiyoNET» тармоғидан олиб фойдаланишмоқда. Профессор-ўқитувчилар томонидан яратилган ўқув-услубий мажмуаларнинг электрон нусхалари ҳам АРМнинг электрон axборот-ресурс бўлимига жойлаштирилмоқда.

Талабаларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказиш, мустақил билим олишлари учун АРМда мусиқага ишлов бериш, нота ёзиш дастурлари мавжуд. Бундан ташқари, 167та мультимедия воситаларида ёзилган дисклар, инглиз тилини ва компьютерни ўрганиш бўйича электрон овозли дарслиklar ҳамда турли мутахассисликка оид журнал, газе-

ЗАМОНАВИЙ ШАРОИТ

таълим сифатини юксалтиради

дение, радио режиссёрлиги факультетлари ҳамда 18 кафедр ташкил этилган бўлиб, 30 бакалаврият таълим йўналиши ва 8 магистратура мутахассислиги бўйича 1806 нафар талаба таълим олмақда.

Талабалар фаол

Янги ташкил этилган бу каттагина ўқув даргоҳида «Касбий-педагогик таълим» йўналишидаги таълим тизими ҳам тўдан ўзгартирилиб, унинг таркибиди «Халқ ижодиёти», «Актёрлик санъати» ва «Режиссёрлик» ихтисослиги бўйича кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилгани ахамиятлидир. Шу билан бирга, ма-

ёндан миллий куйларимиз жўрлиги эътиборини тортади. Институт ҳовлисидаги ўриндиқларга ўтириб, янги ёд олган диалогини шеригига ҳис-ҳаяжон билан айтиб бераётган талабага кўзингиз тушса, унинг рўбарўсида дутор чалиб, машгулотга тайёргарлик кўраётган ижодкор кизни кўриб беихтиёр кайтадан талаба бўлгингиз келади.

— Талабаларимизнинг барчаси ижодкор, истеъдодли ва санъат шайдоси, — дейди институт маънавият бўлими бошлиғи Сайёра Тўйчиева. — Ҳар йили анъанавий тарзда ўтказиб келинаётган турли фестиваллар дейсизми, Ўзбекистонда

иктидорли талабаларимиз фаол иштирок этишади. Айниқса, институт моддий-техник базасининг кучайтирилгани ҳамда ижодий салоҳиятнинг оширилгани кўплаб қулайликлар ва муваффақиятлар олими бўлди.

Якка, ижодий дарслар янада кўпайди

Театр либосларини кийиб олган бир неча талаба ортидан эргашиб, Ўзбекистон халқ артисти Шўҳрат Аббосовнинг «Мухит» дарсига кириб бордик. Оёқ учиди юриб, охириги ўриндиқларга жойлашар эканмиз, «Мухит»га қурилган эпод — «Басти-

илмий, педагогик ва оммавий фаолияти мунтазам қўллаб-қувватланиб келинаётгани, уларнинг маънавий-маърифий дунёқараши ва савиясини кўтариш, профессионал тайёргарлигини ошириб бориш ҳамда ахборот технологиялари, Интернет тизими ва чет тилини пухта эгаллашлари таъминланиши таълим сифатининг ошишига сабаб бўлмоқда.

«Биз — бир оиламиз»

Ёшлар санъат шаҳарчасини эслатувчи институт ҳудудида талабалар тураржойининг жойлашгани ҳам ўзига хос қулай-

даният ва санъат муассасалари учун бошқарув кадрларини тайёрлашни йўлга қўйиш мақсадида янги «Маданият ва санъат муассасаларини ташкил этиш ва бошқариш» таълим йўналиши ва «Маданият ва санъат соҳаси менежменти», Режиссёрлик (оммавий тадбирлар режиссёрлиги) магистратура мутахассисликлари очилди. Қолаверса, институтнинг бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларининг давлат таълим стандартлари, намунавий ўқув режалари ва намунавий фан дастурлари қайта ишлаб чиқилиб, амалиётга татбиқ этилди.

Бинолар аро кезарканмиз, ўзимизни санъат ва маданият саройига келиб қолгандек ҳис қилдик. Бир томондан фортепианода чалинаётган кувноқ куйлар тинглашга чорласа, бир

Хитой маданияти кўнлари доирасида ўтказиладиган концерт дастурларини айтасизми, «Му-себий меросимизга бир назар» деб номланган тез-тез ўтказилиб турадиган мақом кечалари мисол қиласизми, бари-барини мана шу талабаларимизнинг иштироки ва фаоллиги билан амалга оширамиз. Қолаверса, Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Фан, таълим, маданият ва спорт масалалари қўмитаси билан ҳамкорликда «Мустақиллик ва маданият: унинг ҳолати, ривожланиш йўналишлари» мавзусида илмий-назарий, илмий-амалий конференциялар, фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини ўрганиш доирасида «Концепция — мамлакатимиз тараққиётининг кафолати» мавзусида ўтказиладиган тадбирларнинг ҳар бирида

лик дейиш мумкин.

Навбатдаги ўқув хонаси эшикларини очишимиз билан йигитлар хорлигидаги лапар хониши бизни қаршилади. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Саодат Йўлдошеванинг маҳорат дарсларидан бирида «Жилик узди (Илик узди)» маросими лапарлари ўргатилаётган экан. Бу каби якка, ижодий дарслар сонининг ошгани ҳамда малакали профессор-ўқитувчиларнинг танлов ва аттестация синовлари асосида ишга қабул қилинган талабаларнинг ижодий саводхонлигини янада оширишга хизмат қилмоқда.

Бу танловларда сараланган профессор-ўқитувчиларнинг

лик дейиш мумкин. — Бу ерда истикомат қилувчи талабалар «Биз — бир оиламиз» шиори остида яшашида, — дейди талабалар тураржойи раҳбари Жаҳонгир Каримов. — Уларнинг бу шиори риоясини талабаларнинг ўз ҳисоблари ва шахсий совғалари эвазига ташкил этилган кичик кутубхона мисолида ҳам қўриш мумкин. Қолаверса, биз худди шу кунги талабалар тураржойида ўтказиладиган «Энг бой китоб жавони» танлови устидан чиқиб, голибларнинг қувончларига шерик бўлдик.

Замонавий axборот-ресурс маркази — талабалар хизматида

— Институтдаги энг катта янгилардан бири бу барча за-

талардан талабалар самарали фойдаланиб келишмоқда.

Талабалар турар-жойида АРМнинг кўнча кутубхонаси мавжуд бўлиб, у ерда талабалар дарсдан сўнг мутахассисликка оид китоблар, бадиий адабиётлар ва вақтли матбуот нашрларини ўқиб билимларини ошириб боришмоқда.

Хуллас, янги ташкил этилган Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг ўқув тизими, шарт-шароитлари, ижодий, ички муҳити янгича руҳ касб этган. Замон талабларига жавоб берувчи бу йирик ўқув даргоҳида иш қизиги, таълим жараёнилари ҳам кўтаринки кайфиятда олиб боришмоқда.

Маърифат ТЕМУРЗОДА,
«Ma'rifat» мухбири
Бурхон РИЗОКУЛОВ
олган суратлар.

ЛАБОРАТОРИЯ МАШГУЛОТЛАРИ

Mulohaza

Биология фани ўқувчини бориқ, жонли табиат билан таништиради. Она заминни севишга, табиий бориқлини тушуниб етишга, табиатдан ўринли фойдаланиб, уни эъзозлашга, бойликларини мухофаза этишга ўргатади.

Маъкур фанни ўқитишда ҳам илгор педагогик ва ахборот технологияларидан унумли фойдаланиш замон талабига айланди. Маълумки, 5–9-синфлар биология дарсларида 31та лаборатория ва 3та амалий машгулот белгиланган. Аммо кузатишлар натижасида айрим биология фани ўқитувчилари лаборатория машгулотларини талаб даражасида олиб бормаётганлиги маълум бўлиб қолмоқда.

Ўқув-лаборатория машгулотлари янги мавзуну ўрганиш, кузатиш, табиий объектлардан кенг фойдаланиш усулини дарс жараёнига татбиқ этишни кўзда тутати. Яъни, лаборатория машгулотлари аниқ билимларни тўплаш, амалий кўникма ва малакаларни шакллантириш мақсадида ўтказилади.

Биология дарсларида билимлар ўқув материаллини сезги органлари орқали қабул қилиш (эшитиш, кўриш ва ҳоказо), тасаввур қилиш, абст-

таълим самарадорлиги омили

ракт тафаккур, ёдда сақлаш, амалда қўллаш, натижани текшириш орқали шакллантирилади.

Ўқитувчи амалий ва лаборатория машгулотларини ташкил этишда фаннинг ана шу ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда иш ташкил этса, самарали натижаларга эришади.

Аввало, ушбу машгулотларга тайёргарлик кўришда биология хонасининг санита-

рия-гигиеник ҳолати, ўқув-лаборатория таърибаларини ўтказиш учун ишлатиладиган жиҳозларнинг тайёргарлиги (аввалги таърибадан кейин ювилиб, қуритилганлиги)га алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Хар бир таърибанинг мақсади ва таълимий вазифасига қараб зарур бўлган жиҳозлар белгиланган миқдорда тақсимланиб, муайян тартибда жойлаштирилади. Яъни, ҳар бир

жиҳознинг ўз ўрни бўлиши даркор.

Биз одатда, лаборатория машгулотлари жараёнида ўқувчиларни баҳолашда уларнинг эгаллаган билимларига асосланамиз. Ваҳоланки, бу ўринда ўқувчининг билимини эмас, балки кўникма ва малакага эришганлик даражасини аниқлашимиз лозим. Бундан келиб чиқадики, бугун амалиётда қўлланилаётган журналга лаборатория ва амалий машгулотларнинг ўқувчилар томонидан бажарилиши тўғрисида алоҳида бўлим киритилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бунда ўқувчига баҳо эмас, балки амалий ва лаборатория машгулотларини бажарганлиги тўғрисида белги қўйилса кифоя.

Яна бир мулоҳаза. Бугунги кунда амалий ва лаборатория машгулотларининг самарадорлигини оширишда биология ўқитувчисининг асосий ёрдамчиси ҳисобланган лаборантлар шу соҳани яхши тушунамиди. Кузатишлар шуни кўрсатмоқдаки, улар фаннинг назариясини билиш у ёқда турсин, ҳатто лаборатория жиҳозлари номи ва шу жиҳозлар қайси лаборатория машгулотига фойдаланилиши ҳақида маълумотга эга эмас.

Айни пайтда таълимга қўйилаётган талаблардан келиб чиқиб, педагогика йўналишидаги коллежларда кимё ва биология фани лаборатория хоналари учун лаборантлар тайёрлайдиган махсус йўналишлар ташкил этиш лозим. Бугун республикамизда ўн мингга яқин умумий ўрта таълим мактаблари мавжуд. Агар ҳозирдаги тақдир амалга ошса, мактаблар малакали мутахассис билан, коллеж битирувчилари эса иш билан таъминланади.

Хулоса ўрнида айтиш жоизки, бугун ўқувчига фақатгина назарий билимлар беришнинг ўзи етарли эмас. Уларда амалий кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш давр талаби бўлиб қолмоқда. Бунда амалий ва лаборатория машгулотларининг ўрни бекиёс эканини доимо ёдда тутиш, дарсларга юқори савияда тайёргарлик кўриш биз — педагоглар олдида турган асосий вазифадир.

Қаҳрамон НИЁЗОВ,
Наманган вилояти педагог кадрлари қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти табиий ва аниқ фанлар кафедраси ўқитувчиси

SO'Z TURKUMLARI SHAHRIGA SAYOHAT

O'quvchining bilimli va zukko bo'lishi o'qituvchining mahoratiga bog'liq, albatta. Zamonaviy pedagog mashg'ulotlarni ilg'or pedexnologiyalardan foydalangan holda chinakam ijod darsiga aylantira oladi. Urgut tumanidagi 118-umumta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi Akram Suyunov ana shunday pedagoglardan biri. U o'quvchilarga mavzuni «Klaster», «Bingo», «Kim chaqqon» kabi o'yinlar orqali qiziqarli tarzda tushuntirishga urinadi. Shu bois bo'lsa kerak, muallimning shogirdlari viloyatdagi bir necha tanlovlarda faol ishtirok etib keladi. Quyida Akram Suyunovning 3-sinf uchun ona tilidan «So'z turkumlari» mavzusi bo'yicha umumlashtirilgan mustahkamlovchi bir soatlik dars ishlanmasini havola etamiz.

Mavzu: «So'z turkumlari shahriga sayohat».

Ta'limiy maqsadi:

O'quvchilarni so'z turkumlari yuzasidan sinovdan o'tkazish.

Guruhlar o'rtasida ot, sifat, son, fe'l so'z turkumlarini alohida-alohida tahlil qilish.

To'rtta guruhga bo'lingan o'quvchilarning bilish darajasini taqqoslash.

Tarbiyaviy maqsadi:

O'quvchilarning mustaqil ish bajarish qobiliyatini shakllantirish.

O'rtoqlari fikrini hurmat qilishga o'rgatish.

Guruhdagi boshqa sinfdoshlarining javoblardan to'g'risini ajrata olish malakasini oshirish.

Kutlayotgan natija:

O'quvchilarning aqliy faoliyatini oshirish.

O'quvchilar faolligi orqali ot, sifat, son, fe'l mavzulariga oydinlik kiritish.

Dars turi:

Savol-javob, musobaqa.

Dars uslubi:

Erkin fikrlash.

Dars jihozi:

«Vatan» maketi, darslik, tarqatma materiallar, ko'rgazmalar, rasmlar, DVD, qo'g'irchoqlar, doira, «Ballar guldastasi».

Darsning borishi:

O'quvchilar bilan salomlashgach, DVD orqali O'zbekiston davlat madhiyasi eshittiriladi. O'quvchilar qo'llarini ko'ksiga qo'yib, birgalikda aytadilar. Sinf o'quvchilari to'rt guruhga bo'linadi. So'ng o'rnlarga o'tirishadi.

O'qituvchi: — «Aziz o'quvchilar. Mana siz to'rtta guruhga bo'linib oldingiz. Darsimiz erkin holatda xayolan sayohatda o'tadi.

Guruhlarni o'z vagonlariga o'tirg'izib, nomlab olamiz:

1-guruh — «Ot»,

2-guruh — «Sifat»,

3-guruh — «Son»,

4-guruh — «Fe'l».

(Har bir vagonning yon tomoniga guruh nomi yoziladi.)

1-tur: «Ot», «Sifat», «Son», «Fe'l» guruh a'zolari o'z nomlariga ta'rif beradilar.

O'qituvchi: — Bolajonlarim, 1-vagonimiz «Ot» bekatiga kelib to'xtadi. Bu yerda ot turkumiga kiruvchi so'zlar yashaydi.

Bekatlardagi o'quvchilar «Ot» so'z turkumiga ta'rif bera boshlaydi.

1-o'quvchi:

Ot — bu ham ot,

Turdosh ot.

G'ayrat deb

atashdi,

«Kim?» so'rog'i yarashdi.

Paxta, stol, bol,

«Nima?» deya qol.

O'qituvchi, doktor,

Kim ular, Abror?

2-o'quvchi:

Bular kishilar,

Ikki joyda ishlar.

O'qituvchi:

Men, turdoshman,

Kelishiklarga boshman.

Kitob, daftar, qalamman,

O'zim sirli olamman.

O'yab top-chi, o'quvchim,

O'zi nima ekanman?

3-o'quvchi:

Bu men bo'laman,

Nomim ot.

Mensiz ism—nom

Qirg'ilgan qanot.

O'qituvchi: — Qani, ot so'z turkumiga beshtadan so'z aytig va yozing.

«Klaster» usuli o'tkaziladi:

Stol, Kitob, Ruchka — ot.

O'qituvchi navbat bilan har bir guruh aytgan so'zlarni taxtaga yozib boradi. So'ngra «Baholar guldastasi»dan g'unchalar olib beriladi.

(Doira jo'rligida qo'shiq ijro etilib «Sifat» bekatiga jo'naladi.)

O'qituvchi: — Qani, «Sifat» bekatidagi o'quvchilarning bilimini sinab ko'raylik-chi?

O'qituvchi:

Yaxshi bo'lsang, sifatig soz,

Yomon bo'lsang,

maqtoving oz.

To'g'ri o'qi, chiroyli yoz,

Ofarin, deb chalayin soz.

1-o'quvchi:

U qiz, ko'k ham qora,

Go'zal, chiroyli, sara.

Shirinsuxan-ku doim,

Chaqqon, epcil, muloyim.

2-o'quvchi:

Bu men bo'laman,

Nomimdir sifat.

Men-la go'zallik

Qalblarga payvand.

O'qituvchi: — Qani endi, bolajonlarim, har biringiz sifat so'z turkumiga beshtadan so'z yozing.

Katta, sariq,

shirin, qizil, kichik

— sifat.

Yozib bo'lingach, «Baholar guldastasi»dan g'unchalar olib beriladi.

O'qituvchi doira jo'rligida navbatdagi bekatga yo'l oladi.

O'qituvchi: — Demak, poyezdimiz «Son» bekatiga kelib to'xtadi.

Bu bekatdagi bolalarning bilimini sinab ko'raylik-chi.

O'qituvchi:

Son, son, son,

Qanday son?

1-o'quvchi:

Bir, ikki, uch —

Sanoq son.

2-o'quvchi:

Birinch, ikkinchi, uchinchi...

O'yamasdan biling-chi?!

3-o'quvchi:

Bularmi?—Tartib son,

Oxiri yo'q go'yo kon.

4-o'quvchi:

Nechanchida o'qiysan?

Uchinchida o'qiyman.

So'zlardan gap to'qiysan,

O'qiyman, to'qiyman.

«Son» deb yozilgan tojni kiygan o'quvchi turib shunday deydi:

— Bu men bo'laman,

Devilaman son.

O'qib, o'rgansang,

Sen bilimga kon.

O'qituvchi: — Endi, aziz o'quvchilar, «Son» so'z turkumiga oid so'zlar aytib misol keltiring.

O'quvchilar: — bir, ikki, uch, to'rt... beshinchi, oltinchi...

«Son» guruhidagi bolalarga «Baholar guldastasi»dan g'unchalar olib beriladi.

Poyezd yo'lida davom etib, «Fe'l» bekatiga kelib to'xtaydi.

O'qituvchi: — Bu bekatdagi o'quvchilarning bilimini sinab ko'raylik-chi?

Uch savolim bor sizga,

Ham o'g'ilga, ham qizga.

Nima qildi Gulnora?

O'quvchi: — Qalam oldi qop-qora.

O'qituvchi: — Nima qilayapti Doston?

O'quvchi: — Chizyapti bog'-u bo'ston.

O'qituvchi: — Nima qilmoqchi Asror?

O'quvchi: — Elga bo'lmoqchi sardor.

O'qituvchi: — Barakalla do'stlarim,

Porlagan yulduzlarim.

Uch zamonga sardor u,

Harakat u, holat u,

Keldi, yozdi, o'qidi,

Ishladi ham to'qidi.

«Fe'l» deb yozilgan tojni kiygan o'quvchi turib javob beradi:

Men bo'laman bilsang,

Harakatning nomi — fe'l.

A'lochi bo'lay desang,

Doim o'qi, o'rgan, bil.

O'qituvchi: — Barakalla, bolajonlarim! Sayohatimizning so'nggi bekatidamiz.

Sizga ham topshiriqlarimiz bor. «Fe'l» turkumiga doir so'zlar yozamiz.

O'quvchilar topshiriqni bajaradilar: chopdi, yozdi, o'qidi, chizdi — fe'l.

Nima qildi?

Yozdi, o'qidi, chizdi, chopdi, terdi.

Nima qilayapti?

Boryapti, ishlayapti, kutyapti, so'zlayapti.

Faol o'quvchilarga «Baholar guldastasi»dan g'unchalar topshiradi.

Dars yakunida jismoniy daqiqa o'tkaziladi, uyga vazifa beriladi.

Farzandlarimiz uchun eng quvunchli bayramlardan biri, bu — Yangi yil bayramidir. Mustaqillik yillarida «Yangi yil archasi» tadbirlari har bir bolaning yil davomida orziqib kutadigan shodiyonasiga aylandi. Bu shodiyonani bolajonlarimiz qalblaridagi quvunch, hayajon hamda yuzlaridagi tabassumsiz tasavvur etish qiyin. Shu bois ota-onalar, qaddron do'stlar, g'amxo'r murabbiylar shu kuni ko'proq jajji o'g'il-qizlarni xursand etishga urinadilar. Zavq-shavqqa to'la bunday beg'ubor onlarni bolalar sira unutmaydi.

Yurtdoshlarimiz ushbu damlarni o'zgacha har hayajon va umid bilan qarshi oladilar. Har yili poytaxtimiz Toshkent shahrida Mustaqillik maydonida, Qoraqalpog'iston Respublikasi va barcha viloyatlarning markaziy maydonlarida savlatli ko'm-ko'k archaning turli o'yinchoqlar bilan bezalgan holda yal-yal tovlanishi har bir insonning qalbidagi tinchlik-omonlik, farovonlik hukmron yurtda yashayotganiga shukronalik tuyg'ularini uyg'otadi. Jamoat joylarida bayram tantanalari ko'tarinki kayfiyat bilan o'tkaziladi. Shodiyonalari bolajonlarga zavq bag'ishlaydi. Ular bezatilgan archa atrofida o'ynab-quvaydilar. Bayram kunlari otadon qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar hamda mustaqillik yillarida Vatani sarhadlarini himoya qilib, yurtimiz tinchligi yo'lida qurbon bo'lgan huquq-tartibot organlari xodimlarining farzandlariga Prezident sovg'alari tarqatiladi.

Yangi yil bayrami tantanalari
xalqimizning yuksak xususiyatlari
yorqin namoyon bo'ldi. Yax-
shilik, mehr-shafqat singari
fazilatlar tadbirlar mazmun mo-
hiyatiga singib ketadi. Yangi yilni
xayrli orzu-niyatlar bilan kutib
olayotganimiz bu xayrli ishlarga
shu muqaddas zaminda yasha-
yotgan har bir insonning daxl-
dor ekanligidan darak beradi.
Shu ma'noda barcha ta'lim
muassasalarida bayram arafasida
o'qib o'tadigan tadbirlarni
"Assalom, Yangi yil!", "Yangi yilda
yangi orzular", "Orzular og'u-
shida", "Yangi yilda yangi rejalr"
kabi mavzularda alohida tayyor-
garlik bilan qiziqarli tarzda
o'tkazishga e'tibor qaratish lozim.
Tadbirlarni mahalla fuqarolar
yig'indilari faollari, ota-onalar,
huquq-tartibot organlari vakillari
bilan hamkorlikda barcha sa-
nitariya-gigiyena qoidalariga mu-
vofiq, xavfsizlik choralarini ko'ri-
lgan tarzda tashkil etish zarur.

Tadbirni maxsus reja asosida quyidagi ikki qismdan iborat holda tashkil etish mumkin:

Asosiy qismda maktab tahbari o'quv yili davomida erishilgan yutuqlar, maktabning reyting ko'rsatkichlari, «Bilimlar bellashuvi» va «Fan olimpiadalari» natijalari haqida to'xtalib, barchani Yangi yil bayrami bilan tabriklaydi.

A'lo baholarga o'qigan va yuqori ko'rsatkichlarga erishgan.

g quvonchli bayramlardan
midir. Mustaqillik yillarida
rlari har bir bolaning yil
shodiyonasiga aylandi. Bu
iz qalblaridagi quvonch,
tabassumsiz tasavvur etish
qaddon do'stlar, g'amxo'r
q jajji o'g'il-qizlarni xursand
vqqa to'la bunday beg'ubor
ydi.

YANG REJ

Umumiy o'rta ta tad

xususan, turli fan va sport musobaqalarida g'oliblikni qo'lga kiritib, maktabning shahinini yuksaltirgan o'quvchilarni Faxriy yorliq bilan taqdirlaydi. Turli sohada alohida yutuqlarga erishgan o'quvchilarni "Eng ibratli do'st", "Yilning namunali o'quvchisi", "Maktabimiz faxri", "Eng orasta qiz", "Yil ijodkori" kabi nominatsiyalar bo'yicha rag'batlantiradi.

Taqdirlash marosimi tugagandan keyin o'z ota-onalarga beriladi. O'z navbatida, farzandlarini darsga jalb etish, ularning xulqi va o'qishlari yuzasidan maktab bilan hamkorligi, tashabbuskorligi hamda jonkuyarligi uchun faol ota-onalarga maktab ma'muriyatining tashakkurnomalari topshiriladi.

Bayramning badiiy qismida bolalar va oʻsmirlarning qishki dam olish kunlaridagi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya izchilligini hisobga olish lozim. Bu davrning o'ziga xosligi - barcha bolalarning o'z qobiliyatlarini "Bilimlar bellashuvi", "Fan olimpiadalari" kabi musobaqalarda to'liq namoyon etishlari uchun katta imkoniyat yaratishidir. Shu bilan birga, bu davr o'quv yilining ikkinchi yarim yilligini davom ettirishda o'quvchilarni faollikka undashga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. O'quvchilarning iste'dodini yanada rivojlantirish, dunyoda bo'layotgan voqea va jarayonlarga o'z munosabatlarini aniq bildira oladigan mustaqil fikrga ega, vatanparvar hamda xalqimizga sadoqatli farzand etib tarbiyalash maqsadida mazkur tadbirlarni samarali tashkil qilish tavsiya etiladi.

«Yangi yil archasi» bayram tad-
birini hamda qishki ta'til kunlarini
ko'tarinki ruhda o'tkazish
maqsadida quyidagi tadbirlarni
amalga oshirish maqsadga
muvofiq:

YANGI YILGA YANGI REJALAR BILAN

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida "Yangi yil archasi"
tadbirini o'tkazish yuzasidan
TAVSIYALAR

Qishki ta'til davrida bolalar vaqtini mazmunli o'tkazishga oid taxminiy tadbirlar dasturi

O'tish vaqti	Sinfilar	Tadbirning mazmuni	Tadbir shiori
Birinci kun	1–4-sinfilar	«Barkamol avlod – yurt iftixori» mavzusida bog' va xiyobonlarga sayohat uyushtirish	«Qudratli yurtning qudratli farzandlari!» («Harbiy vatanparvarlik» oyiligi doirasida)
	5–9-sinfilar	«Yurt kelajagi — bizning qo'limizda» mavzusida mustaqillik davrida barpo etilgan inshootlarga sayohat tashkil etish	
Ikkinchi kun	1–4-sinfilar	Bolalarning «Archa bayrami» tadbirlarida ishtirok etishini va ko'ngilli dam olishlarini tashkil etish	"Yangi yilim — yaxshi yilim"
	5–9-sinfilar	Bolalarning «Archa bayrami» tadbirlarida ishtirok etishlariga sharoit yaratish	
Uchinchi kun	1–4-sinfilar	Tabiat qo'ynida sayr qilish, qishki o'yinlarni o'ynash, qushlarga inlar qurish, ularga mehribonlik ko'rsatish	«Ozod va obod Vatan farzandlarimiz», (Tarix, davlat va huquq asoslari fani oyiligi doirasida)
	5–9-sinfilar	O'quvchilarning qiziqish va xohishlariga qarab kasb-hunar kollejlari, litsey'larga va joylarda tashkil qilingan uy-muzeylarga borish, taassurotlari to'g'risida suhbatlar uyushtirish	
To'rtinchi kun	1–4-sinfilar	«Kichkina demang bizni...» shiori ostida sport maydonchalarida sport musobaqalarini uyushtirish	«Sport – sog'lik garovi»
	5–9-sinfilar	«Maydonda sinashamiz...» shiori ostida sport bellashuvlarini o'tkazish	
Beshinchi kun	1–4-sinfilar	"Kachalpolvon sarguzashtlari" va yangi talqinda sahnalashtirilgan ertaklar namoyishiga sayohat	«Kulganda xanda, sog'liq bor tanda»
	5–9-sinfilar	Bolalar musiqali va drama teatrlarida dam olishni tashkil etish	
Oltinchi, yettinchi kun	1–4-sinfilar	Ertaklar mutolaa qilish	«Men sevgan ertaklar», «Kitob – mening do'stim»
	5–9-sinfilar	Hikoya va asarlar o'qish	
Sakkizinchi kun	1–4-sinfilar	«Men sevgan ertak qahramonlari» mavzusida rasm chizish va yumshoq o'yinchoqlar yasash (plastilin, qog'oz va boshqalar yordamida)	«Erkin ijod qilaman»
	5–9-sinfilar	«Men sevgan adib», «Men yotqirgan obraz» mavzusida erkin ijodiy ish (bayon, insho yozish yoki asar qahramonlarini yasash)	
To'qqizinchi kun	1–4-sinfilar	Ta'tilning eng yaxshi kuni to'g'risida erkin hikoya tuzish	«Mening eng yaxshi ta'til kunim»
	5–9-sinfilar	«Eng yaxshi ta'til kunim» mavzusida hikoya yoki ijodiy bayon yozish	

Respublika Ta'lim markazi

ТАЖРИБА АЛМАШИЛДИ

Юнусобод туманидаги 63-мактабда инглиз тили фанини чуқурлаштириб ўқитиш бўйича семинар-тренинг ташкил этилди.

Тадбирда ҳарикий тиллар таълимига эътибор, хусусан, бошланғич синф ўқувчиларининг чет тили бўйича оғзаки нутқини ўстиришга мўлжалланган дидактик материаллардан унумли фойдаланиш, инглиз тили дарсларига ноанъанавий усуллар самарали жорий этиш масалалари юзасидан ўзаро тажриба алмашилди.

Дилшод РЎЗИКУЛОВ

ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎРГАНИШДА МУХИМ КЎМАКЧИ

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университетиди «Инглиз тилини ўрганишда замонавий технологиялардан фойдаланиш» мавзусида Учинчи талабалар анжумани бўлиб ўтди.

Мазкур университет ҳамда Британия Кенгашининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ҳамкорлигида ташкил этилган анжуманда Тошкент шаҳридаги олий ўқув юртларидан 150га яқин талабалар катнашди.

Тадбирчи Британия дипломатик корпуси вакиллари дипломатия соҳасида янги тилларни ўрганишининг самарали восита-лари ҳақида ўз тажрибалари билан ўртоқ-лашдилар. Шунингдек, талабалар инглиз тилини ўрганиш жараёнида замонавий ах-борот технологияларидан фойдаланишининг янги ва самарали усуллари ҳақида қим-

Бундан ташқари, талабаларнинг ўзлари

ҳам тил ўрганишнинг аутентик усули, тил ўрганишда электрон ўйинларнинг самара си, ролли ўйинлар ва оммавий ахборот воситалари ёрдамида оғзaki нутқни ривож лантириш, энг яхши мобил иловалардан фойдаланиш, тил ўрганишда расмларнинг ўрни ва шу каби мавзуларда тақдирот қилдилар.

Қизикарли жиҳати шундаки, иштирокчилар «Янги технологиялар вақтини сарфлашми ёки самарали ўрганишимиз?» мавзусида ўзаро баҳс-лашди. Шунингдек, Тошкент Халқаро Вестминстер университети талабалари намойиш этган сахна кўринишлари тадбирнинг янада қизикарли ўтишига хизмат қилди.

Анжуман сўнгида энг яхши иштирокчилар тақдирланди.

Парвина ОМОНОВА,
ЎзДЖТУ талабаси

Фан — маънавий маданиятнинг муҳим бўлаги (қисми), инсоният тафаккурининг юқори шакли, мақбул методлар воситасида эришилган, аниқ баён қилинган, ҳақиқийлиги ижтимоий соҳа тажрибасида исботланган билимлар тизими. Интеграция эса айрим бўлакларнинг қўшилиб, бир бутун бўлишидир.

Ўқув фанларини интеграциялаш фанларни бир-бири билан суғий равишда бирлаштириш дегани эмас. Уларни ўзаро уйғунлик, узвийликда ўрганиш фанлар ўртасидаги умумий ўхшашликни, ҳар бирига хос хусусиятини ва ҳаётга татбиқ этиш усулларини пухта, аниқ билиб олган тақдирдагина самарали бўлади. Шундагина ўқувчиларда илмий дунёқараш шаклланади, улар меҳнат жараёнида, ижтимоий ҳаёт, табиатда содир бўлаётган воқеа-ҳодисалар ўртасидаги уйғунликни чуқур англайди.

Мамлакатимиз таълим-тарбия тизимининг ҳуқуқий асоси бўлган «Таълим тўғрисида»ги қонун ҳамда Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ҳам ўқув фанларини узвий ва изчил тарзда ўрганиш аниқ ифодаланган.

Амалий тажрибаларга кўра, таълимни интеграциялаштириш ўқувчиларда жўшқинлик, фанларни онгли равишда ўрганишга қизиқиш ҳиссини кучайтиради, ўқув фанлари бўйича билим даражасини оширади, ақлий фаолиятни, мустақил фикрлаш ва ижодкорлик қобилиятини ривожлантиради, ўқув материалларини табиий уйғунликда ўрганишига ёрдам беради. Таълим-тарбия узвийлиги ҳам бир бутун ҳолда амалга ошади.

Бугун мамлакатимиз таълим тизими маънавий ҳаёт ва жамиятдаги янги муносабатлар моҳиятини англаш, муаммоларнинг ечимини излаш, таҳлил қилиш ва тўғри йўлни танлаш қобилиятига эга комил инсонни тарбиялашни асосий мақсад қилиб қўйди. Табиийки, комил инсон маънавий ҳаётни яхлит ҳолда кўра олиши, ҳаётда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларни тасаввур этиши, моҳиятини тушуна билиши лозим. Тарбиявий ишнинг асосий ғояси эса меҳнатсеварлик, инсонпарварлик, ватанпарварлик, миллий ифтихор, иймон-этикод, ахлоқий поклик, одиллик, билимдонлик, онглилик, биродарлик, байналмилаллик ғояларидан иборат. Ўқувчи-ёшлар мазкур тушунчалар мазмун-моҳияти ва таркибини чуқур билиб олса, бу улугъ фазилатларни эгаллашга онгли равишда интилади.

Маълумки, илм-фан тараққиёти, ихтисослашувнинг чуқурлашуви натижасида умумтаълим мактабларида ўқув фанлари сони ортиб бораётгани ўқувчилар учун қўшимча юкламани вужудга келтирмоқда. Ўқув юкламалари ҳажми кенгайиши ўқувчиларда зўриқиш ва толиқини вужудга келтириб, таълим самарадорлиги ва билим сифатининг пасайишига олиб келиши ҳеч гап эмас. Бу муаммони ҳал этиш усулларида бири таълим мазму-

нини интеграллашган билимлар асосида ташкил этишдир. Хусусан, физика ва ижтимоий-гуманитар фанлар интеграциясининг илмий-методик асосларини яратиш замонавий таълим талаби ҳисобланади.

Мақола мазкур фанлар ўртасидаги боғлиқликнинг ўзига хос қирраларини очиб беришга, шу асосда умумий ўрта таълим мактабларида физика ва тарих фанини интеграциялашган тартибда ўқитиш самарадорлигини оширишга қаратилган. Бу ўқувчиларга оламнинг физик манзараси ҳақида кенг тасаввур беришга хизмат қилади.

Аввало, фанлар ўртасидаги интеграциянинг назарий жиҳатларига қисқача тўхталсак.

Кейинги йилларда тарихнинг ҳаққоний ёритиш ва ўқитиш масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилиди. Тарих фани тараққиётининг миллий истиқлол мафкура-сига мувофиқ янги йўналишлари, халқ, мамлакат, ҳар бир инсон тақдирдаги ўрни белгилаб берилди. Зеро, тарих миллий ғоя ва мафкура-мизнинг ҳаётбахш томирларидан биридир. Тарих фанини ўрганиш борасида ўқувчилар билиши шарт бўлган ДТС талабларидан бири ва энг муҳими, умумбапашарий қадриятлар ҳамда миллий истиқлол ғоясига оид билимлардир. Бу масалани тарихий меросимизни чуқур ва пухта ўрганмасдан туриб амалга ошириб бўлмайди. Бундан кўзланган асосий мақсад — жаҳон тарихида Ўзбекистон тарихининг тутган ўрнини ҳолис, ҳаққоний ва аниқ-равшан ифодалашдан иборат.

Тарих фанини ўрганишда ўқувчилар физиканинг таълим тизимидаги кенг имкониятларидан тўлалигича фойдаланиши мумкин. Бунда асосан ўқувчиларга бериладиган билим ва кўникмалар физиканинг ғоявий, техник, гуманитар имкониятларини таъбиқлаш олан ҳолда бойитилиши муҳим таълимий аҳамиятга эга.

Зеро, физика ва техника тараққиёти, истиқболли физиканинг жамият тараққиётидаги роли, фан тарихи ҳақидаги маълумотлар ёшларни сиёсий-ғоявий, ватанпарварлик ва байналмилал руҳда тарбиялашда муҳим омил экани даврлар синовидан ўтган ҳақиқатдир. Шу ўринда «Пирамидалар ва мақбаралар» (6-синф тарих дарслиги, 37–39-бетлар), «Оддий механизмлар: блок, қия текислик, винт, пона ва чиғирикларнинг қўлланилиши», «Механизмлардан фойдаланишда ишлар-

лаш усуллари», «Модда турлилиши» ҳақида Ар-Розий, Беруний ва Ибн Сино таълимотлари, «Иссиқлик ҳодисалари» ҳақида Форобий, Беруний ва Ибн Синонинг фикрлари, «Эрувлик ҳодисалари» ҳақида Беруний ва Ибн Синонинг фикрлари, «Электр ҳодисалари» ҳақида Беруний фикрлари, «Табиатдаги электр ҳодисалари» ҳақида Ибн Синонинг қарашлари, «Беруний — мифология ва таълим-тарбия жараёнида турли даража-ни топган.

Илмий билимлар дифференциацияси ва интеграцияси жараёнида биргаликда маълумот бўлиб, улар дунёни билишнинг турли шакллари ҳисобланади. Бири илмий билимларни мустақил фанлар доирасида тармоқлашга, иккинчиси эса турдошлик хусусиятлари ва моҳияти бўйича ягона фанга омихталаштиришга интилади. Бу тушунчалар ўн-ўн беш йил олдин илмий доираларда кам ишлатилган бўлса-да, таълим-тарбия жараёнида турли даража-ни топган.

лар асосини юқоридагидек бир неча фанларга тақсимлаб ўқитиш ўқувчиларнинг алоҳида ўқув фанларини чуқур ўрганишига, олий ўқув юр-тларига киришига, турли соҳаларга ихтисослашган мутахассис бўлиб етишишига хизмат қилади.

Лекин табиий-илмий билимларни дифференциациялашган ҳолда ўрганиш ҳаёт моҳиятини англашга, микро ва макро оламни идрок этишга, табиатнинг яхлитлиги ва унда инсоннинг ўрни, инсоният олдида турган улкан му-

ўқишни давом эттиришлари учун замин бўладиган билимлар, кундалик ҳаётда зарур кўникма ва малакаларни ўргатиш лозим.

Мақтабда ҳар бир ўқувчи муайян тушунча моҳиятини бир ёки бир неча фанларни ўрганиш жараёнида билиб олади. Бу ҳам ўқув фанларини интеграциялаш мумкинлигини тасдиқлайди. Интеграциялашда функционал ва сифаларнинг муштараклиги — яқинлиги ҳисобга олинади.

Хорижлик мутахассислар (В.С.Цетлин, С.И.Высоцкая)-

ри илмий ечимини топиши керак.

Фандаги интеграция ва дифференциация жараёнида таълим тизимида бир-бирини инкор қилмайди, балки ҳар иккиси ҳам ДТС метёблари асосида ўқувчилар ўзлаштириши зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар ҳажмини ифодалайди. Интеграция талабига мос дарслик яратиш мамлакатимиз узлуксиз таълим тизимида муҳим воқеа бўлар эди. Умумий ўрта таълим тизимидаги ўқув предметларини интеграциялаш пе-

Fikr, mulohaza, taklif

тарихда «Тарихда йил ҳисоби», «Дунё харитаси тарихи», «Қадимги одамларнинг турмуш тарзи», «Археология тарихидан», «Транспорт воситаларининг ихтиро этилиши», «Мақтаб — илм ўчоғи. Туркистон маърифатпарварлари» ва ҳоказо;

— абстракт тушунчалар ҳалдан ташқари кўпайиб, ижтимоий курс «ўлик тил»ни ўрганишдек туюлмаслиги керак;

— физика ва тарих фанлари ўқитувчиларидан янги билимларни шакллантириш, фанлар ўртасидаги интеграцияни амалга ошириш йўли билан ўқитиш жараёнини тақомиллаштириш талаб этилади;

— ўқувчилар жамиятдаги қадриятлар ўрнатилишининг тарихий контексти, ҳозирги дунё учун хос ижтимоий ҳодисалар шаклланишининг узундан-узоқ йўли мавжудлигини англаб етишлари зарур. Шунинг учун ҳам турли халқлар, даврлар қадриятларини қиёслаш, таққослаш, маълум социумнинг муайян ривожланиш даври учун хос тарихий воқеалар, анъана ва қадриятларни ҳисобга олиш лозим.

1-жадвал

Физика ва тарих фанлари ўртасидаги ўхшашлик

№	Физика фанидан мавзулар	синф	Тарих фанидан мавзулар	синф
1	Таълим-тарбия жараёнида миллий истиқлол ғоясини сингдириш масалалари	VI—IX	Ўзбек халқининг миллий қадриятлари	V
2	Жисмларнинг мувозанати. Оддий механизмлар	VI	Қадимги дунёнинг етти мўъжизаси. Жаҳоннинг кўҳна тарихий обидалари. Пирамидалар ва мақбаралар	V—VI
3	Архимед қонуни ва унинг қўлланилиши	VI	Денгиз йўллари-нинг кашф этилиши. Ишлаб чиқариш техникасининг пайдо бўлиши	V
4	Иш ва энергия ҳақида тушунча. Ички ёнув двигателлари. Буг турбинаси	VI	Транспорт воситаларининг ихтиро этилиши	V
5	Товуш ҳодисалари	VI	Алоқа воситаларининг ихтиро этилиши	V
6	Ўзбекистонда физика ўқитиш методикаси тарихи ва ривожланиши	I—IX	Мақтаб — илм ўчоғи. Туркистон маърифатпарварлари	V
7	Ўрта Осиёлик мутафаккирларнинг илмий мерослари ва жаҳон тарихида тутган ўрни	I—IX	Юртимиз алломалари. Олимлар ва мутафаккирлар	V
8	Коинот ҳақида тасаввурлар	IX	Буюк донолар кашфиётлари	V

(Давоми бор).

Облокул КУВОНДИКОВ,
Самарқанд давлат университети профессори,
Шамсиддин УСАНОВ,
Тошкент шаҳар ПКҚТМОИ кафедрa мудири

ФАНЛАРАРО ИНТЕГРАЦИЯ

умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларнинг янги дунёқарашини шакллантиришга хизмат қилади

нинг тенглиги» (6-синф физика дарслиги, 92–94-бетлар) мавзулари ўтилаётганда «Олим фозиллар бўлмаса, кўҳна миноралар қандай қурилди экан?» деган савол тугилиши табиий. Ҳақиқатан, винт, блок, чиғирик каби оддий механизмлар, тошотар қуроллар, оғир ва енгил жисмларнинг ерга тортилиши ҳақидаги билимлар, геоцентрик ва гелиоцентрик назариялар ҳамда уларни кашф этган олимлар бўлмаса, кўҳна Бухоро, Самарқанд, Хива ва бошқа шаҳарлардаги ҳашаматли минораю мақбаралар қандай бунёд этилган?

Заминимизда яшаб, жаҳон илм-фани ривожига улкан ҳисса қўшган мутафаккир боларимизнинг илмий мероси истиқлолга қадар чуқур ўрганилмай келди. Юртимизда таълимнинг демократлашуви натижасида ўрта осеёлик алломаларнинг илмий қарашлари ва ҳозирги даврда фаолият кўрсатаётган заҳматкаш олимларнинг таълиқотла-рини жаҳон миқёсида ёйиш имконияти тугилди.

Масалан, Беруний ва Ҳозиннинг «Зичликни аниқ-

Ўқув фанларини интеграциялаш зарурияти

Фан ва техника ривожланиши натижасида физиканинг кимё, кимёвий физика, геофизика, биофизика сингари ўнлаб комплекс фанлар вужудга келмоқда. Бу юқори малакали, ихтисослашган кадрлар тайёрлаш ва янги-янги касблар пайдо бўлишига асос яратади. Фан ва техниканинг ривожланиши билан илмий билимлар кўлами ҳар ўн йилда икки мартага кўпаймоқда. Шунга монанд табиий-илмий фанлар мазмуни мураккаблашиб, ўқувчилардан талаб қилинаётган билимлар кўлами йилдан-йилга орта борди. Бунга таълимда ҳисобга олинишни бирдан-бир йўли ўқув фанлари сони ва дарс соатларини кўпайтириш, деб тушунилади. Бу таълим-тарбия жараёнини мураккаблаштириб, ўқувчилар билими сифатига салбий таъсир эта бошлади. Интеграциялаш эса турли ўқув фанларига хос тушунча ва малакаларни умумлаштириб, бирикма ҳолида осонроқ ўрганиш имконини беради.

Ён-атрофимизда юз бераётган табиат ҳодисаларида, фан-техника, ишлаб чиқариш ва маъиший хизматнинг барча жабҳасида интеграциялашмаган фанолият, жараёни топиш ёки тасаввур қилиш қийин. Улар моҳиятига кўра илмий билимлар интеграцияси-дир. Демак, интеграция ҳаётини эҳтиёж бўлиб, бу жараёнидан фан-техника, ишлаб чиқариш ва маъиший хизмат кўрсатиш соҳалари ривожланмайди.

Ўтган асрнинг 30-йилларида шаклланган анъанага мувофиқ табиий-илмий билимлар асоси умумтаълим мактабларида физика, кимё, биология, табиий география, астрономия каби алоҳида ўқув фанлари замирида ўргатиб келинаёпти. Илмий билимларни ўрганиш эса 27 ўқув фани орқали амалга оширилаётган уларнинг сони янада кўпаймоқда. Табиий-илмий билим-

аммоларни тасаввур қилиш ҳамда уларнинг ечимига комплекс ёндашишда қийинчилик туғдирди, илмий дунёқараш таркиб топишини мураккаб-лаштирди. Бу муаммоларни «фанлараро боғлиқлиги» йўли билан ҳал этишга уриниш қўйилган натижани бермади. Чунки физика ўқитувчиси ўз фани доирасида етарли даражада билимга эга бўлса-да, тарих, биология ва география-ни, география ўқитувчиси эса физика, кимё, биология ва астрономияни яхши билмайди. Педагог фанлараро алоқа усулини қўллар экан, аввало, ўқувчиларда ўз фани доирасида кўпроқ тушунча ҳосил қилишга интилади. Натижа-да, ўрганилиши зарур бўлган асосий объект — инсон ва табиат, хусусан, улар ўртасидаги муносабатлар яхлит ҳолда эмас, балки турли фан нуқтаи назаридан талқин қили-ниб, алоқадорлик хусусиятла-рига кам эътибор берилди.

Ҳолбуки, аксарият ривожланган хорижий мамлакатларда (АҚШда 16–17 ёшгача, Буюк Британия, Франция ва Германияда 14–16 ёшгача) табиий-илмий билимлар интеграциялашган, яъни яхлит бирик-ма курс тарзида ўқитилади. Физика, кимё, биология, география каби табиий фанлар-ни эса юқори синфларда ало-ҳида ўқув фани сифатида тан-лаб ўқийдилар.

«Таълим тўғрисида»ги қонунга биноан юртимизда умумий ўрта (таъинч) таълим тўққиз йил қилиб белгилан-ди. Таълим мақсадидан келиб чиқиб, тўққиз йиллик мактаб битирувчилар табиий фан-лардан маълум даражада ту-галанган билимга эга бўли-ши керак. Мақтабда физика, диган таълимнинг мураккаб қисмлари коллеж ёки акаде-мик лицейларда ўрганилиб, умумий ўрта таълимда ўқув-чиларнинг илмий дунёқараш-ларини шакллантириш — ака-демик лицей ва коллежда

нинг тадқиқотларига кўра, физика, кимё, биология, иқтисод, тарих каби ўқув фанлари ўқувчини фан асос-лари билан бирмунча мукам-мал қуроллантиради. Аммо чет тиллар, тасвирий санъат, му-сиқа маланияти сингари ўқув фанлари асослари мукаммал тизим даражасида эмаслиги тугайли муайян тушунчалар-нигина ифодалайди. Чизмачи-лик, меҳнат таълими фанлари эса бошқа фанларнинг кўмак-чисидир. Яъни, бу туркум фанлар замирида муайян фа-олият учун зарур кўникма ва малакаларни таркиб топтириш устуворлик қилади.

Шунингдек, география, та-рих, давлат ва ҳуқуқ асосла-ри, адабиёт, иқтисод, миллий истиқлол ғояси ва маънавий асослари, Ватан туйғуси фан-лари тарбиявий аҳамиятга эга бўлиб, уларнинг мазмуни кўпроқ ўқувчининг дунёқара-шини шакллантиришга, ватан-парварлик туйғусини мустаҳ-камлашга, ахлоқий-эстетик, сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий жиҳатдан тарбиялашга йўнал-тирилган.

Умумий ўрта таълимнинг уч босқичли бўлиши муносабати билан таъинч таълим берувчи иккинчи босқич (5–9-синф-лар)да интегрatív курслар жо-рий этиш имконияти кўпай-ди. Аммо интегрatív предмет-дан дарс берадиган малакали ўқитувчилар тайёрлаш муам-моси амалий ечимини топгу-га қадар ҳамда юқори синф-ларда физика, кимё, геогра-фия, иқтисод ва биология фанларида бирмунча мураккаб лаборатория ишлари ёки амалий топшириқлар маъжудли-ги сабабли бу предметлар «қоришма»сидан иборат инте-грatív курсларни ҳозирча мак-табнинг V–VII синфларидаги-на жорий этиш мақсадга му-вофиқдир. Бунда қайси фан-ларни бирикма курсга айлан-тириш, қайси ўқув фанини қисқартириш ва ўқув режани қандай ўзгартириш масалала-

дагог кадрлар тайёрлаш тизи-ми ва мазмунда баъзи ўзга-ришларни тақозо қилади. Бу, аввало, ўқитувчиларнинг кас-бий тайёргарлигига тааллуқли бўлиб, бўлгуси ўқитувчи(та-лаба)лар бирикма фанлар мо-ҳиятини олий ўқув юртидаёқ чуқур англаб етмоғи даркор.

Педагог кадрлар тайёрлаб берувчи институт ва университетлар учун ҳам интегрatív курслар тузиш ва ўқитиш билан боғлиқ илмий тадқиқотларга, интеграциялаштирилган ўқув кўланма ва дарсликлар яратишга киришиш пайти келди.

ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ

Табиий (физика) ва ижтимоий (тарих) фанларни ўрганиш дидактик мақсадларни амалга оширишга хизмат қилибгина қолмай, шахс ижтимоийлашувининг асосий таркибий қисми ҳам ҳисобланади. Ўқувчилар фаолияти-ни ташкил этишнинг етакчи шакл ва услубларини белги-лашда, мазмунни танлаб олиш-да табиий ва ижтимоий фан-ларнинг қуйидаги ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш зарур:

— мавзулар физика, астрономия ва тарих фанларида ин-теграциялашган ҳолда қўлла-нилади, жумладан, физикада «Вақтни ўлчаш. Тақвимлар», «Коинот ҳақида тасаввурлар», «Оддий механизмлар», «Мод-да тузилиши ҳақида Демок-рит, Розий, Беруний ва Ибн Сино таълимотлари», «Зичлик ва унинг билиқлари», «Бе-руний ва Ҳозиннинг зичлик-ни аниқлаш усуллари», «Таъ-лим-тарбия жараёнида миллий истиқлол ғоясини сингдириш масалалари», «Архимед қону-ни ва унинг қўлланилиши» каби мавзуларга мос равишда

**Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан таълим
ҚОРАҚАЛПОҚ тилида олиб бориладиган умумий ўрта таълим мактаблари учун
2014-2015 ўқув йилида фойдаланишга тавсия этиладиган дарслик ва ўқув қўлланмалар
РЎЙХАТИ**

T/p	Дарслик номи	Муаллифлар	Тавсия этилган йили	Таъминла-ниш ҳолати
1-синф				
1	Алифбе (A'lipbe)	Қ.Хожамуротова ва б.	2014	Бепул
2	Ўқиш китоби (Oqiw kitabi)	Б.Қутлимуратов ва б.	2014	Бепул
3	Она тили (Ana tili)	Б.Қутлимуратов	2014	Бепул
4	Ёзув дафтари	А.Даулатов ва б.	2014	Бепул
5	Математика	М.Ахмедов ва б.	2014	Бепул
6	Математика дафтари	М.Жумаев ва б.	2014	Бепул
7	Атрофимиздаги олам	А.Григорьянц	2014	Бепул
8	Тасвирий санъат	Р.Хасанов	2014	Бепул
9	Музыка	Х.Нурматов ва б.	2014	Бепул
10	Одобнома	О.Хасанбоева ва б.	2014	Бепул
11	Жисмоний тарбия	К.Махкамжонов ва б.	2014	Бепул
12	Инглиз тили "Kid's English-1"	М.Ирискулов ва б.	2014	Бепул
13	Немис тили "Deutsch macht spab"	М.Дадаходжаева ва б.	2014	Бепул
14	Саломатлик дарслари	Д.Шарипова ва б.	2007	Кутубхона фонди
2-синф				
1	Ўзбек тили	А.Рафиев ва б.	2014	Ижара
2	Она тили (Ana tili)	Б.Қутлимуратов ва б.	2014	Ижара
3	Ўқиш китоби (Oqiw kitabi)	Б.Қутлимуратов	2014	Ижара
4	Русский язык	Муаллифлар гуруҳи	танлов	Ижара
5	Математика	Н.Абдурахмонова ва б.	2014	Ижара
6	Атрофимиздаги олам	П.Фуломов ва б.	2014	Ижара
7	Одобнома	О.Хасанбоева ва б.	2014	Ижара
8	Музыка	Х.Нурматов ва б.	2014	Ижара
9	Тасвирий санъат	М.Исакова ва б.	2014	Ижара
10	Жисмоний тарбия	К.Махкамжонов ва б.	2014	Ижара
11	Инглиз тили "Kids' English-2"	М.Ирискулов ва б.	2014	Бепул
12	Немис тили "Deutsch macht spab-2"	М.Дадаходжаева ва б.	2014	Бепул
12	Саломатлик дарслари	Д.Шарипова ва б.	2007	Кутубхона фонди
3-синф				
1	Ўзбек тили	А.Рафиев ва б.	2014	Ижара
2	Она тили (Ana tili)	Е.Давенов ва б.	2014	Ижара
3	Ўқиш китоби (Oqiw kitabi)	Б.Қалимбетов ва б.	2014	Ижара
4	Русский язык	Муаллифлар гуруҳи	танлов	Ижара
5	Математика	С.Бурханов ва б.	2014	Ижара
6	Табиатшунослик	А.Бахромов	2014	Ижара
7	Одобнома	М.Холиқова ва б.	2014	Ижара
8	Музыка	Х.Нурматов ва б.	2014	Ижара
9	Тасвирий санъат	М.Исакова ва б.	2014	Ижара
10	Жисмоний тарбия	К.Махкамжонов ва б.	2014	Ижара
11	Саломатлик дарслари	Д.Шарипова ва б.	2007	Кутубхона фонди
4-синф				
1	Ўзбек тили	А.Рафиев ва б.	2013	Ижара
2	Она тили (Ana tili)	Е.Давенов ва б.	2013	Ижара
3	Ўқиш китоби (Oqiw kitabi)	Е.Бердимуратов ва б.	2013	Ижара
4	Русский язык	М.Алиев ва б.	2013	Ижара
5	Математика	Н.Бикбаева ва б.	2013	Ижара
6	Табиатшунослик	А.Бахромов	2013	Ижара
7	Одобнома	М.Холиқова ва б.	2013	Ижара
8	Музыка	О.Иброҳимов ва б.	2013	Ижара
9	Жисмоний тарбия	К.Махкамжонов ва б.	2013	Ижара
10	Саломатлик дарслари	Д.Шарипова ва б.	2007	Кутубхона фонди
5-синф				
1	Ўзбек тили	А.Рафиев ва б.	2011	Ижара
2	Она тили (Qaraqalpaq tili)	Е.Бердимуратов ва б.	2011	Ижара
3	Адабиёт (A'debiyat)	Ж.Пирниязов ва б.	2011	Ижара
4	Русский язык	О.Қодирова	2011	Ижара
5	Инглиз тили "Fly High English"	Л.Жўраев ва б.	2011	Бепул
6	Немис тили «Deutsch»	М.Қиёмова ва б.	2011	Бепул
7	Француз тили "Bonjour la France"	А.Носиров ва б.	2011	Бепул
8	Тарихдан ҳикоялар	У.Жўраев ва б.	2011	Ижара
9	Қорақалпоғистон тарихи	С.Камалов ва б.	2013	Очиқ савдо
10	Математика	Б.Хайдаров	2011	Ижара
11	Информатика	Д.Қамолитдинова	2012	Ижара
12	Ботаника	Ў.Пратов ва б.	2011	Ижара
13	Табиий география бошланғич курси	П.Фуломов ва б.	2011	Ижара
14	Ватан туйғуси	Х.Султонов ва б.	2011	Ижара
15	Музыка	А.Мансуров ва б.	2006	Кутубхона фонди
16	Жисмоний тарбия (5—6-с.)	Т.Усмонхўжаев ва б.	2006	Кутубхона фонди
17	Қорақалпоқ тили (таълим бошқа тилларда)	А.Даулетов ва б.	2004, 2008	Очиқ савдо
6-синф				
1	Ўзбек тили	Х.Мухиддинова	2013	Ижара
2	Она тили (Qaraqalpaq tili)	М.Давлетов ва б.	2013	Ижара
3	Адабиёт (A'debiyat)	З.Айжанова ва б.	2013	Ижара
4	Русский язык	Г.Ғасилова	2013	Ижара
5	Инглиз тили "Fly High English"	Л.Жўраев ва б.	2013	Бепул
6	Немис тили «Assalom, Deutsch!»	Н.Суҳанова ва б.	2013	Бепул
7	Француз тили	З.Абдушуккурова ва б.	2013	Бепул
8	Тарих	А.Саъдуллаев ва б.	2013	Ижара
9	Математика	М.Мирзаахмедов ва б.	2013	Ижара
10	Физика	Н.Турдиев	2013	Ижара
11	Ботаника	Ў.Пратов ва б.	2013	Ижара
12	География	А.Соатов ва б.	2013	Ижара
13	Қорақалпоғистон тарихи	Кошанов ва б.	2013	Очиқ савдо
14	Ватан туйғуси	Х.Султонов ва б.	2011	Ижара
15	Информатика	Б.Болтаев ва б.	2013	Ижара
16	Музыка	С.Бегматов ва б.	2008	Кутубхона фонди
17	Жисмоний тарбия (5—6-с.)	Т.Усмонхўжаев ва б.	2006	Кутубхона фонди
18	Қорақалпоқ тили (таълим бошқа тилларда)	А.Даулетов ва б.	2004	Очиқ савдо
7-синф				
1	Ўзбек тили	Х.Мухиддинова	2013	Ижара
2	Она тили (Qaraqalpaq tili)	А.Давлетов ва б.	2013	Ижара
3	Адабиёт (A'debiyat)	К.Мамбетов ва б.	2013	Ижара
4	Русский язык	С.Исламбекова ва б.	2013	Ижара
5	Инглиз тили "Fly High English"	Л.Цой ва б.	2013	Бепул
6	Немис тили «Assalom, Deutsch!»	Н.Суҳанова ва б.	2013	Бепул
7	Француз тили	В.Бухин ва б.	2013	Бепул
8	Ўзбекистон тарихи	А.Мухаммаджонов	2013	Ижара
9	Жаҳон тарихи	Т.Салимов ва б.	2013	Ижара
10	Алгебра	Ш.Алимов ва б.	2013	Ижара
11	Геометрия	А.Азамов ва б.	2013	Ижара
12	Физика	П.Ҳабибуллаев ва б.	2013	Ижара
13	Кимё	И.Асқаров ва б.	2013	Ижара
14	Зоология	О.Мавлонов	2013	Ижара
15	География	П.Фуломов ва б.	2013	Ижара
16	Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари	М.Қаршибоев ва б.	2011	Ижара
17	Информатика	Б.Болтаев ва б.	2013	Ижара
18	Қорақалпоғистон табиий географияси	Жаббарберганов ва б.	2005	Очиқ савдо
19	Қорақалпоғистон тарихи	А.Кошанов	2013	Очиқ савдо
20	Музыка	О.Иброҳимов ва б.	2008	Кутубхона фонди
21	Жисмоний тарбия (7—8-с.)	Т.Усмонхўжаев ва б.	2007	Кутубхона фонди
22	Қорақалпоқ тили (таълим бошқа тилларда)	А.Даулетов ва б.	2004, 2008	Очиқ савдо
23	Тасвирий санъат	А.Сулаймонов ва б.	2006	Кутубхона фонди
8-синф				
1	Ўзбек тили	Х.Мухиддинова ва б.	2014	Ижара
2	Қорақалпоқ тили (Qaraqalpaq tili)	М.Давлетов ва б.	2014	Ижара
3	Адабиёт (A'debiyat)	К.Мамбетов ва б.	2014	Ижара
4	Русский язык	Муаллифлар гуруҳи	танлов	Ижара
5	Инглиз тили «Fly High English»	Л.Жўраев ва б.	2014	Бепул
6	Немис тили «Assalom, Deutsch!»	Н.Суҳанова ва б.	2014	Бепул
7	Француз тили «Le nouveau voyage en France»	З.Абдушуккурова ва б.	2014	Бепул
8	Ўзбекистон тарихи	Қ.Усмонов ва б.	2014	Ижара
9	Жаҳон тарихи	У.Жўраев ва б.	2014	Ижара
10	Ўзбекистон давлати ва ҳуқуқ асослари	О.Каримова ва б.	2014	Ижара
11	Иқтисодий билим асослари	Э.Сариқов ва б.	2014	Ижара
12	Алгебра	Ш.Алимов ва б.	2014	Ижара
13	Геометрия	А.Раҳимқориев	2014	Ижара
14	Информатика	Б.Болтаев ва б.	2011	Ижара
15	Физика	П.Ҳабибуллаев ва б.	2014	Ижара
16	Кимё	И.Асқаров ва б.	2014	Ижара
17	Одам ва унинг саломатлиги	Б.Аминов ва б.	2014	Ижара
18	География	П.Мусаев ва б.	2014	Ижара
19	Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари	Р.Қўқор ва б.	2011	Ижара
20	Чизмачилик	И.Раҳмонов	2014	Ижара
21	Қорақалпоғистон табиий географияси	Е.Умаров ва б.	2008	Очиқ савдо
22	Қорақалпоғистон тарихи	М.Тлеумуратов	2013	Очиқ савдо
23	Жисмоний тарбия (7—8-с.)	Т.Усмонхўжаев ва б.	2007	Кутубхона фонди
24	Қорақалпоқ тили (таълим бошқа тилларда)	А.Даулетов ва б.	2004, 2008	Очиқ савдо
9-синф				
1	Ўзбек тили	А.Рафиев	2014	Ижара
2	Қорақалпоқ тили (Qaraqalpaq tili)	М.Давлетов ва б.	2014	Ижара
3	Адабиёт (A'debiyat)	Т.Мамбетниязов ва б.	2014	Ижара
4	Русский язык	Муаллифлар гуруҳи	танлов	Ижара
5	Инглиз тили «Fly High English»	Л.Жўраев ва б.	2014	Бепул
6	Немис тили «Deutsch»	М.Дадаходжаева ва б.	2014	Бепул
7	Француз тили «D'un Etat a l'autre»	С.Раҳмонов ва б.	2014	Бепул
8	Ўзбекистон тарихи	С.Тиллаев ва б.	2014	Ижара
9	Жаҳон тарихи	М.Лафасов ва б.	2014	Ижара
10	Қорақалпоғистон тарихи	С.Камалов ва б.	2014	Очиқ савдо
11	Конституциявий ҳуқуқ асослари	Г.Тансиқбаева ва б.	2014	Ижара
12	Иқтисодий билим асослари	Э.Сариқов ва б.	2014	Ижара
13	Алгебра	Ш.Алимов ва б.	2014	Ижара
14	Геометрия	Б.Хайдаров ва б.	2014	Ижара
15	Информатика	Б.Болтаев ва б.	2011	Ижара
16	Физика	П.Ҳабибуллаев ва б.	2014	Ижара
17	Кимё	И.Асқаров ва б.	2014	Ижара
18	Биология. Цитология ва генетика асослари	А.Зикиряев ва б.	2014	Ижара
19	Жаҳон иқтисодий-ижтимоий географияси	А.Қаюмов ва б.	2014	Ижара
20	Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари	О.Мусурмонов ва б.	2011	Ижара
21	Чизмачилик	И.Раҳмонов	2014	Ижара
22	Жисмоний тарбия	Т.Усмонхўжаев ва б.	2005	Кутубхона фонди
23	Қорақалпоқ тили (таълим бошқа тилларда)	Г.Мамбетназарова	2002, 2008	Очиқ савдо

Тил инсонлар орасида коммуникатив вазифани адо этиши билан ижтимоий моҳият касб этади. Муайян жамият аъзолари ўзаро фикр алмашишда, ўз ғоя ва тушунчаларини бир системага солиб ифодалашда тилдан фойдаланадилар. Халқ тафаккури, дунёқараши ва маданияти тилда инъикос топади. Шунинг учун ҳам XX аср бошларидаги маърифатпарварлик ҳаракатининг етакчи намоёндаларидан бири бўлган Абдулла Авлоний: "Хар бир миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадургон ойнаи ҳаёти тил ва адабиётидир", — деб таъкидлаган эди.

Муайян миллатнинг лисоний хотирасида сақланувчи тил айни вақтда индивидуал ҳодиса сифатида ҳар бир шахс нутқида намоён бўлади. Хусусан, ёзма нутқ миллат ғурури бўлган тилининг бемисл ифода имкониятларини қозғоғса муҳрал, унинг умрини боқий қилувчи бетакдор ҳодисадир.

Ёзма нутқнинг мукамаллигини таъминловчи омиллардан бири имлодир. Юксак маънавият ва маданият соҳиб бўлишга интилан ҳар қандай шахс ўз ёзма нутқиға ҳеч қачон безътибор бўлмайди. Шу боисдан ҳам имло масаласини халқнинг саводхонлигини, ўз она тилиға эътиборини кўрсатиб турувчи мезонлардан бири, дейиш мумкин.

Бизнинг аجدодларимиз нутқ маданияти, хусусан, ёзма нутққа алоҳида эътибор билан қараганлар. Ўтган аср бошларида эса имло масаласи умуммиллат манфаати даражасиға кўтарилган. Махмудхўжа Бехбудий, Абдулла Авлоний, Ашурли Зоҳирий, Абдурауф Фитрат, Элбек каби маърифатпарварларнинг тил ва имло борасидаги саъй-ҳаракатлари бизға тарихдан яхши маълум.

Назаримизда, имло масаласи XX аср бошида қай даражада долзарблик касб этган бўлса, янги аср бошида ҳам шу даражада долзарбдир. Бунинг бир қанча сабаблари бор. Жумладан, республикаимиз мустақилликка эришгач, ўзбек тили лугавий системада айрим сўзларнинг истеъмолдан чиқиши, айрим сўзларнинг нофаол қатламдан фаол қатламға ўтиши, ўзбек тилиға янги тушунчаларни англатувчи кўплаб сўз ва терминларнинг кириб келиши, тилининг ички имкониятлари асосида кўплаб ясама сўзларнинг ҳосил қилиниши, тил тараққиёти натижасида айрим сўз бирикмаларининг ягона сўзға айланиши каби жиддий ўзгаришлар рўй берди.

Янги имловий аъёнчаларнинг пайдо бўлиши, ўзбек ёзувининг лотин графикаси асосидаги алифбоға ўтказилиши ҳам кирилл ёзувидаги имлоға муайян даражада ўз таъсирини кўрсатди. Бу каби ҳолатлар ўзбек тилининг кирилл ва лотин ёзувларидаги мукамал имло лугатини тузиш эҳтиёжини пайдо қилди. ЎзРФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти илмий жамоаси ана шу эҳтиёждан келиб чиқиб, ҳар бири 85 000дан ортик сўз ва сўз шаклини ўз ичига олган "Ўзбек тилининг имло лугати" ҳамда "O'zbek tilining imlo lug'ati" (2013 й.) китобларини тайёрлаб, "Akademnashr" нашриётида чоп эттирди. Мазкур имло лугатлари таниқли тилшунос олимлар — филология фанлари доктори, профессор Эрнст Бегматов ҳамда филология фанлари номзоди, катта илмий ходим Абдуваҳоб Мадвалиев томонидан тузилган.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, институт олимлари мустақиллик даврида, айниқса, лугатшунослик борасида салмоқли натижаларға эришдилар. 2006—2008 йилларда беш жилдли "Ўзбек тилининг изоҳли лугати" чоп этилди. 2013 йили эса 2 жилдли "Русча-ўзбекча лугат" (А.Мадвалиев таҳрири остида), "Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли лугати" (тузувчилар: Н.Махмудов, Д.Худойбергенов), "Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati" (тузувчилар: Н.Махмудов, И.Эрматов) китоблари чоп этилди.

Катта меҳнат ва изланиш маҳсули бўлган "Ўзбек тилининг имло лугати" ўзбек лексикографияси тарихида энг катта ҳажмли имло лугати ҳисобланади. Шу вақтға қадар яратилган имло лугатлари ҳали бундай миқдордаги

сўзларни қамраб олмаганди (1976 йили нашр этилган "Ўзбек тилининг имло лугати"дан 65 минг сўз ва сўзшакл ўрин олганди). Лугат сўзбошисида таъкидланганидек, имло лугатларини тузишнинг илмий принциплари, лугатта киритилиши керак бўлган материалнинг таркиби каби масалалар ўзбек тилшунослигида ҳали мукамал тадқиқ қилинган эмас. Шу нукта назардан қараганда, лугат тузувчилари бениҳоя машаққатли ишни адо этганликлари кўриниб турибди.

Маълумки, 1956 йил 4 апрелда ўзбек кирилл алифбоси учун Ўзбекистон Олий Совети Президиумининг "Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари" тўғрисида"ги фармони,

САВОДХОНЛИГИМИЗ КЎЗГЎСИ

1995 йил 24 августда эса ўзбек лотин алифбоси учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбек тилининг асосий имло қоидаларини тасдиқлаш ҳақида"ги қарори қабул қилинган. 1956—2012 йиллар мобайнида ҳам кирилл, ҳам лотин ёзувларида бир неча имло лугатлари нашр этилди ва амалиётда фойдаланиб келинди. Э.Бегматов ва А.Мадвалиев томонидан тузилган лугатлар аввалги лугатлардан бир қанча жиҳатлари билан ажралиб туради. Бу жиҳатлар лугат сўзбошисида аниқ кўрсатиб берилган: "Ушбу лугат ўзбек тилининг ҳозирда мавжуд имло лугатларидан: а) сўзликнинг бойлиги; б) имлоси қийин ва мунозарали бўлган, ҳозирға қадар имло лугатлариға киритилмай келаётган сўзларни ҳам қамраб олганлиги; в) нашр этилган ва эътирлаётган бошқа тип лугатлар(изоҳли, энциклопедик, терминологик ва ҳ.к.)нинг ижобий имловий тажрибаларини ҳисобга олганлиги; г) кейинги ўттиз йил давомида ўзбек тили имлоси амалиётда юз берган, кўпчилик томонидан маъқул деб топилаётган ижобий имловий ўзгаришларға эътибор берганлиги; д) ният, мустақиллик даврида ўзбек тилиға кириб келган янги сўз ва терминлар ёзилиш шаклини илмий-имловий баҳолагани билан фарқланади". ("Ўзбек тилининг имло лугати"). Тузувчилар: Э.Бегматов, А.Мадвалиев; муҳаррир: Н.Махмудов. — Тошкент: Akademnashr, 2013. — 3-6).

Ушбу лугатлар кирилл ва лотин ёзувларида алоҳида-алоҳида китоб ҳолида нашр этилган. Кирилл ёзувидаги имло лугати 520 саҳифадан иборат, сўзликнинг бойлиги, давр тилининг лугавий таркибини имкон қадар кенг қамраб олганлиги билан алоҳида аҳамият касб этади. Унга ўзбек тилида кенг истеъмолда бўлган сўзлардан ташқари, фан ва техникаға оид кўплаб терминлар, тарихий унвон ва мансаб номлари, этнос ва этнографияға мансуб сўзлар, эскирган ва нофаол сўзлар, баъзи диалектал сўзлар ҳам киритилган. Масалан, "а" ҳарфи сўзликда *автоназорат*; *азобирикмалар*(кимға оид термин); *ажарлар*(этноним), *активист* (эскирган сўз), *амиралмўминин*(тарихий унвон номи), *андижонхука*(қасб-хунарга оид сўз) каби сўзлар имлоси ўз аксини топан. Бу эса, лугатнинг амалий қўлланиш доираси ниятда кенглигидан далолат

беради. Ундан исталган соҳа мутахассислари, ноширлар, журналистлар, талаба ва ўқувчилар фойдаланишлари мумкин. "Лугатнинг тузилиши ва таркиби"(5—6-бетлар) ва "Лугатда берилган сўзлар имлосиға оид баъзи қайдлар"(7—10-бетлар)да лугат тузувчиларининг имло лугатининг вазифаси ва уни тузишнинг принциплари ҳақидаги қарашлари аниқ ифодаланган.

Лугат тузувчиларининг фикриға кўра, айрим ҳолларда тил имловий меъёрлари кўпинча адабий талаффуз ёки лугавий меъёрларнинг вазифаси билан чалкаштириб юборилади. "Имло лугатининг вазифаси эса, келтирилган вариант ва эквивалентлардан қайси бири мақбул деб топилса, ўша сўзнинг тўғри ёзилишини белгилаш ва лугатта киритиш саналади"(7-бет). Лугатда ушбу фикрнинг амалий ифодасини кўриш мумкин: лугавий меъёр аниқ белгиланмаган *норма* ва *меъёр*, *агент* ва *жосус*, *қичима* ва *аллергия* каби сўзлар, шунингдек, *бараҳман* ва *браҳман*, *бежамок* ва *безамок* каби икки шаклда фаол қўлланаётган сўзлар лугат сўзликға киритилган ва бунда лугат тузувчилари жуда тўғри йўл тутганлар. Зеро, бу каби сўзлар нутқи-

мизда қўлланаётган экан, уларнинг имлоси лугатда, албатта, ўз аксини топиши лозим эди.

Кирилл ёзуви асосидаги имло лугати, асосан, 1956 йили қабул қилинган "Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари"ға асосланган ҳолда тузилган. Эътиборға молик жиҳати шундаки, лугат тузувчилари кейинги даврда юзга келган, лекин мазкур "Қоидалар"нинг муайян бандлариға зид бўлган баъзи янги имловий аъёнчаларға амал қилганлар. Масалан: 1956 йил қоидаларининг 58-параграфидаги 3-, 12- ва қисман 14-бандларда бир қанча қўшма сўзларни ажратиб ёзиш қоидалаштирилган. Бироқ XX асрнинг 80—90-йилларидаги имло амалиётда мазкур бандларда берилган аксарияти, балки барчасининг имлосида қўшиб ёзиш принципи юз берган ва бундай ўзгаришлар ушбу лугатда тўлиқ ўз аксини топан.

Лотин алифбосиға асосланган ўзбек ёзуви бўйича тузилган "O'zbek tilining imlo lug'ati" ўз тузилиши ва сўзлик таркиби билан кирилл алифбосиға асосланган ўзбек ёзуви бўйича тузилган лугат билан бир хил. У Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 24 августдаги 339-сонли қарори билан тасдиқланган "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalariga" асосланиб тузилган. Лугатда мазкур қарор матни ва имло қоидалари ҳам берилган.

Янги имло қоидаларида кирилл ўзбек ёзувиға нисбатан асос ва қўшимчалар, қўшиб ёзиш, чизикча билан ёзиш, ажратиб ёзиш, бош ҳарфлар имлосиға доир бир қанча жиддий ўзгаришлар содир бўлган. Лугатдаги сўзлар шакли ушбу қоидаларға изчил амал қилинган ҳолда белгиланиши баробарида кейинги даврларда содир бўлган ўзгаришлар ҳам эътиборға олинган. Бу, хусусан, қўшма сўзлар имлосида кўринади. Маълумки, тилининг тараққий этиши натижасида айрим бирикма ҳолатидаги сўзлар турғунлашади ва қўшма сўзға айланади. Лугат тузувчилари бу каби сўзларға алоҳида ёндашиб, лугавий меъёрни аниқлаган ҳолда бирикмадан сўз ҳолатиға ўтган шаклларни қўшиб ёзганлар. Масалан: *so'zboshi*, *xomashyo*, *g'ayritabiiy*, *muziyorar*, *ishlabchiqarish* (от) ва ҳоказо.

Лугатдан ўрин олган "Айрим сўзларнинг ёзилиши бўйича лугат тузувчила-

Millat mulki

рининг тавсиялари"(17—19-бетлар)да ҳам янги имлоға доир муҳим бир мумоҳираз қилинган. Бу — таркибида ё, ю, я ҳарфлари(баъзан е ҳарфи) бўлган русча ва байналмилал сўзларнинг имловий шакли масаласидир. Юқоридаги ҳарфларнинг, шунингдек, ц ҳарфининг лотин графикасиға асосланган ўзбек ёзувида қандай ифодаланиши ҳақида "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalariga"да бирор-бир кўрсатма берилмаган, яна бу ҳолат алоҳида қоидалаштирилмаган. Мазкур ҳарфларнинг янги ўзбек лотин ёзувида ифодалаш "Қоидалар" тасдиқлангандан сўнг баъзи муҳтарам олимларимизнинг қўлланиларида берилган субъектив тавсиялари асосида ё бир ҳарф билан (ё — о, ю — и, я — а), ёки икки ҳарф билан (ё — уо, ю — уи, я — уа) ифодаланиб келинаётганини биламиз. Лугат тузувчилари ундощовушларнинг қаттиқ-юмшоқлиги ўзбек адабий тили талаффузи учун характерли эмаслигини, бу ҳарф-товушлар адабий тилда бир хил талаффуз этилишиға қарамай, уларнинг ёзувда икки хил талаффуз асосида ёзилиши имлода бир хилликни, уйғунликни эмас, балки тарқоқликни, анормалликни келтириб чиқариши мумкинлигини эътиборға олиб, ё, ю, я ҳарфлари иштирок этган русча ва байналмилал сўзларни барча ўринларда бир хил, яъни уо, уи, уа тарзида ёзиш йўлини танлаганлар ва, таъкидлаш жоизки, бу билан ушбу масалани ижобий ҳал қилганлар. Бу имловий қоида бир неча жиҳатдан ўзини оқлайди: 1) фонетик тузилишида бир хил товушлар (ё, ю, я) иштирок этган ўзлашма сўзлар бир хил қоида асосида — фонетик принцип асосида ёзилади; 2) *lustra*, *valuta*, *budget*, *otrad* (отряд), *plonka* (плёнка), *oktabr* тарзида ёзилиб келаётган сўзларнинг *lyustra*, *valyuta*, *byudjet*, *otryad*, *plyonka*, *oktyabr* шаклида ёзилиши сўзларнинг талаффузи ва имловий шаклини бир-бириға яқинлаштиришға хизмат қилади. Тўғри, бир қанча сўзларни ёзишда айрим истиснолар ҳам учрайди. Лекин ўқитувчи ҳар бир истиснони алоҳида шарҳлаб бериши ўқувчини қийнаб қўйиши, таълим жараёнининг сифатиға салбий таъсир этиши мумкин. Шунинг учун лугат тузувчиларининг бу борадаги тавсияларини тўлиқ маъқуллаш лозим.

Хуллас, ўзбек кирилл ва ўзбек лотин ёзувларида тузилган мазкур икки лугатни ўзбек лексикографиясининг муҳим ютуғи сифатида эътироф этиш жоиз. Ҳар иккала лугат халқимиз саводхонлиги даражасининг ошишиға, ўзбек тили имло қоидаларининг мукамаллашувиға, имловий меъёрларнинг барқарорлашувиға, Ўзбекистон Республикасининг "Давлат тили ҳақида" ва "Лотин ёзувиға асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида"ги қонунларининг бажарилишиға хизмат қилади. Бу имло лугатлари она тилимиз тараққиётиға, жамият аъзоларининг ҳар жиҳатдан етук ва комил инсон бўлиб шаклланишиға ҳисса қўшувчи воясита эканлиги билан улкан амалий, маърифий-таълимий қимматға эга. Улардан ўз она тилиға меҳр қўйган, она тилининг имловий ва услубий хусусиятлари билан қизикқан ҳар қандай ўзбек зиёлиси, ўзбек тилини ўрганишини ўзига мақсад қилиб қўйган ўзга тиллар вақиллари фойдаланиши мумкин. Мазкур лугатларнинг таълим системасида, нашриёт ва матбуот соҳасида, илм-фан тармоқларида фаолият кўрсатаётган ҳар бир кишининг китоб жавонидан ўрин олишиға ишончимиз комил.

Ийнъмжон АЗИМОВ,
Низомий номидаги ТДПУ
ўзбек тили ва адабиёти
факультети декани,
филология фанлари номзоди,

Муяссар САПАРНИЁЗОВА,
шу университет ўзбек
тилшунослиги кафедраси мудири,
филология фанлари номзоди

Шу вақтга қадар чоп этиувчи қурилмалар сифатида одамдаги матиларни чиқарувчи принтерларни тушунар эдик. Эндиликда оқ-қора ёки рангли тасвирларни турли кўринишдаги қоғозларга кўчириб берувчи принтерлар, минглаб китоб, газета ва журналларни нашр қилувчи босмахона ускуналари қаторига тобора оммалашиб бораётган 3D-принтерлари ҳам қўшилди. Илмий мабалаарда мазкур ускунага рақамли 3D-модель асосида физик объектларни яратувчи қурилма сифатида таъриф берилган.

3D-ПРИНТЕРЛАР ТАРИХИГА НАЗАР

Ўтган асрнинг 90-йилларида дунё иқтисодиётида мураккаб ва қизиқарли вазият юзага келди. Рақобатчи компаниялар нафақат истеъмолчилар учун курашни бошлашди, балки уларнинг ҳар қандай талаб

Суяқ фотополимерли пластик асосида чоп этиувчи PolyJet технологиясининг яратилиши 3D-принтерлар соҳасида катта ўзгариш ясади. Бунда махсус дастак фотополимер қатлам ёрдамида керакли тасвирни устма-уст чизади. Ультрабинафша-ранг лазер нурлари эса уни

кутини яратилаётган жисм шаклида қотириб, мустаҳкамлаб боради. Бунда детал устма-уст тахланган ва бири-бирига елимланган кўплаб қатламлардан ташкил топади. Буюм тайёр бўлгач, секин-асталик билан совийди. Қизиш учун зарур бўлган қувватни ҳосил қилиш мақсадида ишчи камера ҳароратидан бир-оз пастроқ ушлаб турилади. Оксидланиш жараёни бўлмаслиги учун эса барча ишлар кислотасиз муҳитда олиб борилади.

Айни пайтда 3D-принтерлар асосан кам сонда ишлаб чиқаришда маҳсулотларни арзон нархда ва қисқа фурсатлар ичида тай-

тида кенг қўлланилувчи гидроколлоидлар, яъни гидрофил полимерлар бажаради. Олимлар шу усулда шоколад, печенье, олма, пишлоқ, нон, банан ва бошқа кўплаб озиқ-овқат маҳсулотларини чоп этиб кўришди. Ушбу қурилма ҳозирча тажриба-синов жараёнида бўлса ҳам, яқин 20—30 йиллар ичида оммавий равишда қўлланилиши мумкинлиги таъкидланмоқда.

Айни пайтда 3D-принтерлар архитектура ва қурилиш, ишлаб чиқариш ва қадоклаш, сувенир ва қимматбаҳо буюмлар, шунингдек, таълим ва тиббиёт, полиграфия, рекламалар тайёрлашда катта ёрдам бер-

НАВБАТДАГИ 3D-АВТОМОБИЛЬ

Urbee 2 — 3D-принтер орқали чоп этилган автомобил номи. У уч гилдирак ва икки ўриндикли бўлиб, оғирлиги 550 килограмм. 7 литр сизимли двигател билан таъминланган автомобиль олдида қўйилган энг муҳим вазифа — 2015 йилга қадар бор-йўғи 38 литр ёнилғи билан АҚШнинг икки океан қирғоқлари ўртасидаги минглаб километр масофани босиб ўтишдан иборат. Унинг 2010 йилда чоп этилган Urbee номи «укаси» 5 литр сизимга эга мотор билан 321 километрлик йўл учун 3,8 литргина ёнилғи сарфлагани Urbee 2 ўз олдида қўйилган вазифани муваффақиятли адо этиши мумкинлигига ишора этади.

Янги автомобил аввалгисидан фарқли равишда гибрид двигател билан таъ-

3D-ПРИНТЕРЛАР

ёҳуд уларнинг қоғозга чоп этишдан тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришгача бўлган ривожланиш босқичлари хусусида

ва истакларини тўла-тўқис қондиришга ҳам киришдилар. Ўша вақтларда маҳсулотларни қисқа фурсатда, камҳарж тайёрлаш усули ва воситалари ҳам яратила бошланди. Оддийгина принтерлар янги турдаги 3D чоп этиш қурилмаларининг яратилишига ҳам хизмат қилди.

Стереолитография технологияси асосида ишловчи 3D-принтерларининг энг дастлабки кўринишига 1986 йили Чарльз Халл патент олган. Чарльз Халл дарҳол ўзининг «3D Systems» компаниясига асос солди ва 1988 йилдан бошлаб «SLA-250» номи остида 3D-принтерлари оммавий равишда ишлаб чиқарила бошладди.

1990 йилга келиб «Stratasys» компанияси асосчиси бўлган Скотт Крамп томонидан илк лазерли 3D-принтерлар ишлаб чиқарилиши йўлга қўйилди.

Замонавий 3D-принтерлари тарихи эса 1993 йилдан бошланди, десак муболаға бўлмайди. «Solidscap» компанияси тақдим этган принтерлар жисмларнинг уч ўлчамли нусхасини яратишга қодир эди. 1995 йили Массачусетс технология институтининг икки талабаси яратган 3D-принтер йирик ҳажмли тасвирни одатдагидек қоғозга эмас, балки махсус идишга уч ўлчамда чоп этди. Шу вақтдан бошлаб амалиётда 3D-чоп этиш, 3D-принтер деган атамалар кенг қўлланила бошланди.

дарҳол совутиб, қотириб боради.

Мазкур усул кўп жиҳатлари билан устунликка эришди: унинг таннархи бирмунча арзон бўлиб, яратилажак модел ва унинг таркибий қисмлари юқори аниқликда тайёрлана бошланди.

Вақт ўтиши билан 3D-чоп этиш саноати жадаллик билан ривожланди, 3D-принтерлар ишлаб чиқарувчи кўплаб компаниялар ташкил этилди. Кучли рақобат муҳитида принтерлар ҳажми ва баҳоси ҳам сезиларли даражада камайди. Ҳозирги пайтда замонавий уч ўлчамли принтерларнинг ҳажми, ташқи кўриниши одатий принтерлардан деярли фарқ қилмайди.

ТЕЗ, АРЗОН ВА СИФАТЛИ

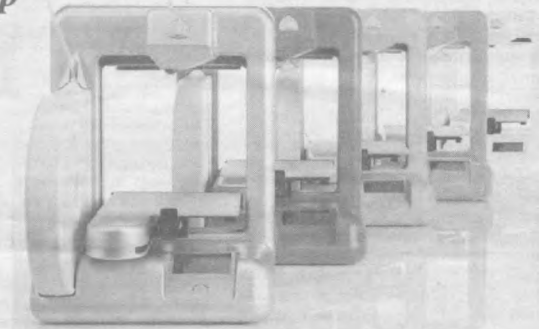
3D-принтерлар асосан турли хил хомашёлардан қаттиқ жисмларни ишлаб чиқаришга мосланган бўлиб, бундай ускуналар қатламларни икки хил шаклда ҳосил қилади: биринчиси, лазер стереолитография усули бўлиб, бунда махсус суяқ фотополимерли пластик модда мунтазам равишда, пикселмапиксел аввалдан белгилаб олинган фотоқолип асосига жойлаштирилади ва ультрабинафша лазер нури ёрдамида совутилади. Натияжада суяқ полимер қаттиқ ва мустаҳкам пластикка айланиб боради.

Иккинчи усулда эса лазер металл ёки пластика ку-

ёрлаш мақсадида қўлланилмоқда. Бирор соҳада ўта зарур бўлган, санокли ишлаб чиқаришда маҳсулот ҳамда эҳтиёт қисмларни тайёрлаш иқтисодий жиҳатдан катта харажатларни талаб этади. Тасаввур қилинг, бир-икки донагина керак бўлган эҳтиёт қисмини ясаш учун заводлар бунёд этиш, ўнлаб, юзлаб қишлоқларни бунинг учун банд қилиш қанчалик машаққатли. Ана шундай мураккабликларни 3D-принтерлар ёрдамида осонгина ҳал этиш мумкин.

БАРЧА СОҲА УЧУН ЗАРУР

Уч ўлчамли чоп этиш технологиялари борасида эришилган оламшумул ютуқлар 3D-принтерларнинг кўплаб соҳаларда қўлланилишига сабаб бўлмоқда. Мазкур замонавий технология ҳаётимизнинг қарийб барча жабҳаларига кириб бориши, оғиримизни енгили қилиши мумкин. Тасаввур қилинг: ошхонангизда турган принтерга керакли таомнинг номини киритасиз, бир зумда сиз истаган овқат дастурхонингизда муҳайё. Ҳа, бу кечаги ширин ҳаёл ёки ушалмас орзу эмас. Корнель университети мутахассислари яратган «Solid Freeform Fabrication» технологияси бу борада дастлабки амалий натижалардан бири бўлди. Бунда 3D-принтернинг «бўёғи» вазифасини озиқ-овқат санова-

моқда. Жумладан, архитектура соҳасида 3D-принтерлар бино ва иншоот макетларини тайёрлашда кенг қўлланилмоқда. Бунда принтерлар бутун бошли аҳоли пунктлари — уйлар, йўллар, ёритиш тизимлари ва ҳатто дарахтларни ҳам митти кўринишда чоп этмоқда. Макетларнинг арзон гипс ёрдамида тайёрланиши улар нархининг пасайишига хизмат қилаётгани эса келгусида бинолар таннархига ҳам ижобий таъсир кўрсатиши шубҳасиз.

Жанубий Калифорния университети муҳандислари эса йирик ҳажмли қурилиш объектларини барпо этишда қўлланилувчи 3D-принтерлари тизимини ишлаб чиқишди. Мазкур янги технология қурилиш кранлари услубида ишлайди. Яъни, 3D-принтер цемент ёрдамида бино деворларини яхлит равишда қўтаради. Тажриба жараёнида икки қаватли бино 3D-принтер ёрдамида 20 соат ичида қуриб битказилди. Қурувчиларга эса фақатгина эшик ва деразаларни ўрнатиш ҳамда ички безак ишлари қолди.

минланган. Шаҳарда у соатиға 64 километр тезликда юриши мумкин бўлган электр мотор билан ҳаракатланса, катта трассаларда ундаги ички ёнув двигатели тезликни соатиға 110 километргача ошириши мумкин. Мазкур автомобилнинг 50дан зиёд эҳтиёт қисмларини чоп этиш учун 3D-принтерга 2500 соат даркор.

Бирор буюмни ясаш, иншоотларни қуриш қанчадан-қанча жараёнларни талаб этмайди дейсиз. Бунинг яхши томонлари (мазкур юмуш ортидан кўплаб инсонларнинг қора қозони қайнайди) билан бирга, завод ва фабрикалардан чиқаётган чанг-тўзон, шовқин-сурон ва зарарли чиқиндилар табиатга, атроф-муҳитга зиён етказётгани каби салбий жиҳатлари ҳам бор. Бу борада тобора ривожланиб бораётган 3D-принтерлари туб бурилиш ясаши эҳтимолдан йироқ эмас. Чунки бундай замонавий техникалар ҳали-замон ҳар қандай жисм ёки объектни шовқин-сурон чикиндиларсиз қисқа фурсат ичида, сифатли тайёрлаб бериши мумкин.

Санжар РУСТАМОВ,
«Ma'rifat» мухбири

ДЕПРЕССИЯГА УЧРАМАЙ ДЕСАНГИЗ...

Бугун ҳаётимизни ахборот технологияларисиз тасаввур эта олмаимиз. Гохда компьютерда ишлайтган одам ишга шунчалик киришиб кетадики, ҳатто маълум бир вақт тўлиқ ва тўғри нафас олишни ҳам ёддан чиқаради.

Мутахассисларнинг таъкидлашича, бу соғлиқ учун хавф туғдиради. Нафас олишни ушлаб туриш одати, кузатувчиларнинг фикрига қараганда, 80 фоиз компьютер фойдаланувчиларида учрайди. Бу ҳодиса "e-mail апноз" деб аталади.

Одатда бундай ҳодиса кўпроқ уйкуга кетган вазни керагидан ортиқ (семиз) одамларда учрайди. Кислороднинг етишмаслиги эса одамни чуқур уйку фазасидан чиқишга ёки уйғонишга мажбур қилади. Кечқурунги апнознинг асосий белгилари томоқнинг қуриб қолиши, бошнинг тез-тез оғриши, чарчаш(хорғинлик), эътиборни жамлаш ва хотиранинг ёмонлашиши, асабийлик, ҳаловатнинг йўқлиги, депрессив ҳолатларда номоён бўлади.

Тиббиёт ходимларининг таъкидлашича, "e-mail апноз" синдроми ҳам юқоридagi салбий ҳолатларни вужудга келтиради. Нормал ҳолатга қайтиш учун эса махсус нафас олиш гимнастикасини бажариш ёки бир неча марта чуқур нафас олиш талаб этилади.

ОКЕАН ОСТИДАН ЧУЧУК СУВ ЗАХИРАСИ ТОПИЛДИ

Австралиялик олимлар дунё океанлари остида кўп миқдордаги чуқур сув захираси мавжудлиги ҳақида маълум қилишди. Флиндерс институти мутахассислари томонидан ўтказилган тадқиқотлар натижаси денгиз тубида ярим миллион куб метрдан зиёдрок туз миқдори кам бўлган чуқур сув борлигини тасдиқламоқда.

Соҳа мутахассисларининг таъкидлашича, ушбу топилманинг ҳажми йигирманчи асрда ер ости бойликларида кимёвий йўл билан олинган сув миқдоридан юз марта кўп экан. Шунинг ҳам алоҳида таъкидлаб ўтиш кераки, бу ҳодиса илгарироқ тахмин қилинган бўлса ҳам, атрофича ўрганилмаган, амалий жиҳатдан ўз исботини топмаган эди. Илмий тадқиқотчиларнинг кашфиёти оламшумул аҳамият касб этиши тахмин қилинмоқда.

Океан тубида сақланаётган ушбу захира кўлга кириштириш ва уни ичимлик суви тарзида қайта ишлаш анча арзонга тушиши мумкин. Бунинг учун эса, албатта, юқори сифатли технологиялар ва истеъмол учун яроқли ичимлик суви ишлаб чиқаришнинг янги усуллари яратиш талаб этилади.

15 ДАҚИҚАДА ҚУВВАТ ОЛАДИ

Электр такси бошқа транспорт воситаларидан фарқли равишда атроф-муҳит ва экологияга деярли зарар келтирмайди. Шунингдек, юқори тезлиги билан ҳам машхур. Аммо биргина муаммо мавжуд: электр автомобилни қувватлантириш учун бир неча соат талаб этилади.

Табиийки, такси ҳайдовчилари даромад келтирадиган ҳар дақиқани тежашга ҳаракат қилади. Шу туфайли ҳам ҳайдовчилар транспортнинг ушбу замонавий тури билан ишлашдан воз кечмоқда, бу эса электр таксиларнинг оммалашишида муаммо туғдирапти.

Мазкур камчиликни бартараф этиш учун сингапурлик иختирочилар жиддий бош қотиришди. Улар томонидан ишлаб чиқилган «EVA» электр-автосининг қувват олиши учун 15 дақиқа кифоя. Тула қувватлантирилган электромобиль 200 километрлик йўлни босиб ўта олади. Айнан ушбу масофанинг танланиши бежиз эмас. Гап шундаки, 200 километр масофа йирик мегаполисларда такси ҳайдовчиси кунлик ўртача босиб ўтадиган йўлдор.

«EVA» автомобили Сингапур ва Германиянинг «TUM Create» қўшма лойиҳаси асосида ишлаб чиқилди. Унинг яратилишида Мюнхен техника университети ва Наньян технология университети олимлари иштирок этди.

Уловнинг бир қатор қўлайликлари мавжуд. Унинг олди ўриндиғи йиғилиб, болалар креслосига айланади, натижада, бола орқа ўриндиқдаги йўловчига юзма-юз жойлашади. Автомобилда ҳароратни мувофиқлаштириш тизими ҳам мунтазам равишда ишлайди. Электромобилнинг кондиционери энергияни тежаш технологияси билан таъминланган. Масалан, автомобилнинг салонига икки киши ўтирган бўлса, тизим йўловчиларни, уларнинг жойлашган ўрини аниқлайди ва совуқ ёки иссиқ ҳавони фақатгина уларга йўналтиради.

Электр автомобиль 10 сония ичида соатига 100 километр тезликка чиқа олади. Унинг энг юқори тезлиги эса соатига 111 километрга тенг. Олимларнинг таъкидлашича, «EVA»нинг яратилиши электр токида ишлайдиган замонавий транспорт воситаларининг оммалашиши тарихида янги саҳифани очиб берди.

ЎзДЖТУ талабалари
Саодат МАХСУМОВА, Зиёда ОРТИКОВА,
Моҳларойим ҚАЮМОВА тайёрлади.

JUMLADA JAHON

АҚШнинг Невада штатида уч кун муқаддам рўй берган кучли қор бўрони сабабли бедарак йўқолган оиланинг барча 6 нафар аъзоси ҳаёти қутқарувчилар ва 200 нафар кўнгилчилар томонидан сақлаб қолинди, дея хабар тарқатди «Associated Press» ахборот агентлиги.

Озиқ-овқат бозорининг қарийб минг квадрат метрида номалум сабабларга кўра содир бўлган ёнғин оқибатида Хитойнинг Гуандун провинциясидаги Шэньчжэнь шаҳрида 16 киши ҳаётдан кўз юмди, ёнғин оқибатларини бартараф этишда 145та ўт ўчириш машинаси иштирок этгани маълум қилинди.

«France-Presse» ахборот агентлиги тарқатган хабарга кўра, Франциянинг Шамбери шаҳрида жойлашган қариялар уйининг 30 ёшли ходимаси икки ой давомида 6 нафар қарияни дори воситалари меъёрини қасддан оширган ҳолда заҳарлашда айбланиб, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходимлари томонидан ҳибсга олинди.

«Associated Press» ахборот агентлигининг маълум қилишича, бир ой ичида АҚШнинг Колорадо штатида ноқонуний равишда сотилаётган «Spice» («спайс») синтетик наркотик моддасидан заҳарланиш туфайли 221 киши шифохоналарга мурожаат қилган.

Гавайи оролида енгил моторли «Cessna» самолёти двигателида келиб чиққан носозлик туфайли ҳалокатга учраб, денгизга кулаши оқибатида бир киши ҳаётдан кўз юмган, саккиз киши эса қутқарув шлемлари ёрдамида тирик қолган, дея хабар тарқатди «The Los Angeles Times» нашри.

Германия ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходимлари томонидан Вуппертал шаҳрида жамоат транспортига 22 мартаба чиптасиз чиққанлиги сабабли 87 ёшли нафақахўр аёл қўлга олинди, маҳкамага топширилиши маълум қилинди.

реклама • Эълон • реклама • Эълон • реклама • Эълон • реклама • Эълон

Республика мақсадли китоб жамғармасининг
2012 йил даромад ва харажатлари ихроси бўйича
ХИСОБОТ

(млн. сўм)

№	Кўрсаткичлар	Бажарилиши
	Жами даромадлар	121 658,2
1	Йил бошига маблағларнинг қолдиғи	81 662,6
2	Даромадлар	39 995,6
	шу жумладан:	
2.1	Республика бюджетидан тушадиган маблағлар	7 511,9
2.2	Дарсиклар ижарасидан тушадиган тушумлар	23 697,3
2.3	Вақтинчалик бўш маблағларни жойлаштиришдан даромад	7 975,9
2.4	Кейинчалик фойдаланишга яроқсиз бўлган дарсикларни утилизация қилишдан тушадиган тушумлар	809,7
2.5	Қонунчилик билан таъкидланган бошқа тушумлар	0,8
	Жами харажатлар	15 407,1
	шу жумладан:	
1	Бюджет маблағлари ҳисобидан биринчи синф ўқувчилари, меҳрибонлик уйлари, ихтисослаштирилган мактаблар ва мактаб-интернатларининг тарбияланувчилари, кам таъминланган оилаларнинг болалари учун дарсиклар ва ўқув услубий қўлланмаларни нашр этиш ва етказиб бериш харажатлари	7 511,9
2	Ижара тизимидаги дарсикларни нашр этиш ва етказиб бериш учун тузилган шартномаларнинг тўлаш харажатлари	7 254,8
3	Республика мақсадли китоб жамғармаси ижро этувчи дирекциясининг сақлаш харажатлари	640,4
	Йил охиридаги маблағларнинг қолдиғи	106 251,1

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги
бюджетдан ташқари Республика мақсадли китоб жамғармаси
Ижрочи дирекцияси

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 23 майдаги «Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг фаолиятини такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1971-сонли қарори асосида Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қондида янги «Чег тиллар бўйича инновацион методларни ривожлантириш Республика илмий-амалий маркази» ташкил этилди.

Университет томонидан ушбу марказ раҳбари ўринбосари лавозимига

ТАНЛОВ ЭЪЛОН ҚИЛИНАДИ.

Номзодларга қўйиладиган талаблар ҳақидаги батафсил маълумот университетнинг интернет манзили (<http://www.uzswlu.uz/index.php/uk/ob-yavleniya-uz>)да берилган.

Мурожаат учун тел: 275-55-44, 230-50-67;

факс: 275-77-95;

электрон манзил: hbi@edu.uz, mmuzdjtu@mail.uz.

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети университет қондидаги Республика тил ўқитиш маркази директори ўринбосари лавозимига
ТАНЛОВ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ.

Номзодларга қўйиладиган талаблар ҳақидаги батафсил маълумот университетнинг интернет манзили (<http://www.uzswlu.uz/index.php/uk/ob-yavleniya-uz>)да берилган.

Мурожаат учун тел.: 275-55-44, 230-50-67;

Факс: 275-77-95;

электрон манзил: hbi@edu.uz, mmuzdjtu@mail.uz.

ИЛМ ЎРГАТИШ ВА МЕХР УЛАШИШ БАХТИ

Орамизда болалар қувончи ва ташвишлари билан яшаётган, маърифат улашиб, панду насихатнинг бошини тутган устозлар талайгина. Ана шундай машаққатли ва шарафли касб эгаларидан бири — бошлангич синф ўқитувчиси Муқаддас Отажоновани.

Муқаддас Отажоновна пойтахтимизнинг Чилонзор туманидаги 182-умумтаълим мактабида кўп йиллардан буён фаолият юритади. У мактаб жамоаси орасида тиришқоқлиги, ўз устида ишлаши, изланиши ва талабчанлиги билан ҳурматга сазовор. У рус, инглиз тилларини мукамал билади. Қарийб ўттиз йиллик педагогик тажрибасига эга Муқаддас опа болаларнинг сеvimли устози.

— Муқаддасхон мактабимизнинг фаол

кўриб чиқиш, таҳрир қилиш ва нашрга тайёрлаш бўйича ишчи гуруҳи аъзоси ҳамдир.

Ўқитувчи таълим ва тарбия жиҳатидан ўқувчини тўғри йўлдан бошласа, йиллар ўтиб унинг меҳнати ва машаққати ўз самарасини беради.

— Ўқитувчи синфга яхши кайфият ва табассум билан кириши керак, — дейди М.Отажоновна. — Дарсларнинг самарали бўлиши устознинг нечоғлик самимийлигига боғлиқ. Негаки, ўқувчи устозидан билим олиш билан бирга, ундан меҳр кутади. Устозининг ҳар бир сўзи ўқувчи учун куч ва ғайрат беради. Гуё улар сеҳрли оламга киргандек, фанларнинг сиру асрорини фақат устозидан ўрганишини англаб боради. Ўқувчилар ҳаётимнинг мазмунини.

ўқитувчиларидан, — деб суҳбатни давом эттирди мактаб директори Сайёра Абдурахманова. — У изланувчан, қобилиятли ва вақтни қадрлай оладиган ўқитувчи. Ҳамкасblарига самимий, ўқувчиларига эса талабчан ва меҳрибон устоз. Шу билан бир қаторда, у изланишни, ўқиб-ўрганишни қанда қилмайди. Муқаддасхон Халқ таълими вазирлиги ва Республика таълим марказининг қўшма қарори асосида тузилган амалдаги ўқув дастури ва Давлат таълими стандартларини “Умуевропа компетенцияси”га асосан қайта

Улар билан ҳаёт йўлим чароғон. Ўқитувчининг меҳнати — ўқувчининг камолотга эришганида кўринади.

— Устозимиз Муқаддас опа жуда кўп нарсаларни билади ва бизга ўргатадилар, — дейди шу мактабнинг 1-“А” синф ўқувчиси Зиёдбек Жумасев. — Улар бизга алифбе, математика, ўқишни ўргатаптилар. Улар бизнинг биринчи ўқитувчимиз. Биз ҳаммамиз — бутун синфимиз билан устозимизни яхши кўрамыз.

Насиба ЗИЁДУЛЛАЕВА

Эллик йилдан зиёд умрини илм-фанга бахш этган фидойи устоз, профессор А.Солиевни Ўзбекистон География жамияти президенти ҳамда катта олим сифатида нафақат Ўрта Осиё ва Қозғистон, балки Россия, Украина ва бошқа МДҲ мамлакатларида ҳам яхши танишади.

Олий таълимни ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети география факультетидан олган ёш мутахассис Хўжад, Тошкент вилояти давлат педагогика институтлари ва ЎзФА География бўлимида ишлаган кезлари серғайратлиги,

Ta'lim fidoyilari

академик лицейлар учун ўқув қўлланма ва дарсликлар ёзди.

1998 йили ilk бор Миллий университети география факультетидан «Минтақавий иқтисодиёт» йўналиши очилди ва уч йил давомида талабалар қабул қилинди. Ушбу йўналиш бўйича ҳам илмий ишланма ва ўқув қўлланмалари яратди. Қатор республика ва халқаро илмий анжуманлар, халқаро географик конгресс иштирокчиси А. Солиев 340га яқин илмий ишлар нашр эттирди, шундан 40дан ортиғи рисола, услубий кўрсатма, маърузалар мат-

лқаро илмий анжуманлар, халқаро географик конгресс иштирокчиси А. Солиев 340га яқин илмий ишлар нашр эттирди, шундан 40дан ортиғи рисола, услубий кўрсатма, маърузалар мат-

СЕРҒАЙРАТ ОЛИМ, СЕВИМЛИ УСТОЗ

изланувчанлиги билан эл назарига тушди. Номзодлик диссертациясини аспирантурада тугатмасдан ҳимоя қилди. Кейинчалик Ўзбекистон Фанлар академияси қoшмaдаги «Ишлаб чиқариш кучларини ўрганиш кенгаши»да фаолият юритди. Ана шу даврдаги фаолияти унинг келажда йирик иқтисодчи географ бўлиб етишишида катта аҳамиятга эга бўлди.

А.Солиев Ўзбекистон Миллий университетга келган, аввал катта ўқитувчи, кейин доцент лавозимида ишлади. 1984 йилда у ижтимоий география демография кафедраси мудириликка тайинланди. 1986 йили «Ўрта Осиё республикалари аҳолисининг жойланиш омиллари ва қонуниятлари» мавзусида докторлик диссертациясини ёқлади. Изланувчан олим 26 йиллик фаолияти давомида кафедранинг ўқув, ўқув услубий ва илмий тадқиқот ишларига, илмий педагогик салоҳиятини мустаҳкамлашга катта эътибор қаратди.

Халқ таълими аълочиси Абдусами Солиев Республика ўқув методика маркази кенгаши аъзоси ҳамдир. Мактаб, коллеж ва

ни, ўқув қўлланма ва илмий монографиялардир. Абдусами Солиев илмий раҳбарлигида 40га яқин фан номзоди, 4 нафар фан доктори тайёрланди.

Профессор А.Солиев 1989—2001 йилларда география факультетидан иқтисослашган кенгаши раислик қилди. Ҳозир у Қозғистон ва Қирғизистон Миллий университетлари Иқтисослашган кенгашининг аъзоси, Ашхобод шаҳрида чиқадиган халқаро «Проблемы освоения пустынь» илмий ҳамда «Туркий тили давлатлари» ўқув-услубий журналларининг таҳририят аъзоси бўлиши баробарида, Ўзбекистон География жамияти ахборотномаси бош муҳаррири вазифаларидан ҳам фаолият кўрсатмоқда.

Устознинг меҳнатлари муносиб тақдирланиб, 1995 йилда «Шўҳрат» медали билан мукофотланди. Тўрт фарзанд ва ўн бир нафар набиранинг сеvimли бобоси, фидойи, жонқур, ўз касбини сидқидилдан ардоқлайдиган устознинг серғайратлигига ҳозир ҳам кўпчилик ҳавас билан қарайди.

Дилшода АБДУЛЛАЕВА,
ЎЗМУ талабаси

ЯХШИЛИК БАРҲАЁТ

мирланг, уни уйингизга олиб бориб болаларингизга чой қайнатиб беринг», дейди. Аёл хурсанд бўлганидан алломага раҳматлар айтиб, дуо қилади.

Сайид Ризо Ализода бир куни маҳалладаги чойхонага кириб, шифтда юрган чумолиларга кўзи тушади. Қиш пайти эмасми, ташқари совуқ, жониворлар шу ерда жон сақлаётган эди. Чойхонага ташриф буюрган қосибдан илтимос қилиб игна билан ип олади-да, чорпоғга курси қўйиб, унинг устига чиқади. Игнани шифтга тираб, ипни ярим метрлар чамаси пастга туширади ва чўнтагидан битта қанд олиб, ипнинг учига боғлаб қўяди-да, «мана энди жониворлар ўлмайди», деб курсини жойига олиб бориб қўяди. Чойхонадагилар чумолига ҳам озор бермайдиган бу ҳокисор одамга ҳайрат билан қараб қолишади.

Yodnoma

Таниқли аллома ва маърифатпарвар Сайид Ризо Ализода меҳроқибатли, саховатли инсон бўлиши билан бирга, ғоят адолатли, пок йимонли ва ниҳоятда ҳалол одам бўлган. Пиёда юришини одат қилган аллома бир куни уйга қайтаётганда кўчадан рўмолчага ўралган тутунча топиб олади. Анчагина пул тутилган ушбу тутунчани уйига олиб келиб

қўяди ва эртаси куни «Самарқанд» газетасида эълон чиқаради, одамлар гавжум яшайдиган икки-уч жойга ҳам эълон ёзиб осиб қўяди. Эълонларда пулнинг қиймати ва бошқа айрим белгиларни ёзмай, ўзининг манзилини кўрсатади. Бир неча кундан кейин эълон ҳақида эшитган бир онахон Ализодадан уйини топиб келди. Аёл рўмолчанинг ранги ва бошқа белгиларини, шунингдек, пулнинг қийматини аниқ айтган, уни очиб санаб кўришади ва аллома пул-

ни эгасига қайтаради. Ўша пайтларда от ёки эшаги бор одам бой-бадавлат ҳисобланган. Узоқ Мотрид маҳалласидан пиёда келган ҳорғин аёл миннатдорчилик рамзи сифатида аллома пулнинг бир қисминини тақдим этади. Аллома эса пулни олмай, онахонни фойтонга ўтқазиб, уйига кузатиб қўяди.

Алломанинг ҳаётига доир бундай воқеаларни кўплаб келтириш мумкин. Самарқанд вилоят педагогларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институтида институт ходимлари ва тингловчилари иштирокида Сайид Ризо Ализода ижоди ва фаолиятини ўрганишга доир навбатдаги маърифий тадбирда мана шундай инсоний фазилатлари ҳақида гапирилди. Тадбирда алломанинг невараси, Сайид Ризо Ализода уй-музейи директори Фарҳод Ализода иштирок этиб, мутафаккирининг бой ва бетакор маънавий мероси ҳақида йиғилганларга сўзлаб берди.

Комил ХАЙДАРОВ,
Самарқанд ВПҚТМОИ доценти,
фалсафа фанлари номзоди

СУВ СПОРТИ РИВОЖИ

халқаро мусобақаларда медаль жамғариш имконини оширади

Сузиш инсон ўз саломатлигини тиклаши ва мустаҳкамлаши учун фойдали. Мураббийлар ёрдамида унинг назик сир-асрорини ўрганиб, спорт мусобақаларида иштирок этаётган ва юртимиз шарафини халқаро миқёсда ҳимоя қилаётган ёшларимизга эса кўпчилигининг ҳавас қилиши бежиз эмас.

Халқ таълими вазирлигига қарашли Сув спорти турлари бўйича Республика олимпия захиралари болалар ва ўсмирлар ихтисослаштирилган мактабида шуғулланаётган ўғил-қизларнинг эриш-ётган ютуқлари ҳам эътиборга молик.

Мустақилликка эришилган илк йиллардан буён фаолият юритиб келаётган мактаб доим ёшлар билан гавжум. Унинг Олмалик, Андижон, Гулистон, Фаргона, Самарқанд ва Наманган шаҳарларида филиаллари очилган. Таълим муассасаси асосан сузиш, сув полоси ҳамда сувга сакраш каби спорт турларини ўргатишга ихтисослаштирилган. Мусобақаларга тайёргарлик машғулотлари мактабга тегишли «Germes Trismigist» спорт мактаби, «Саховат спорт сервис», Чимбойдаги 35-БЎСМда, Гулистондаги 4-БЎСМда, Олмаликдаги «Ёшлик» сув ҳавзаси ва шу каби жами ўн та базада ўтказилади.

— Сузган одамнинг тани ярайди, баҳри дили очилади, — деди мактаб директори Владимир Кушнир. — Болалардан сузиш билан мунтазам шуғулланган инсонлар касал бўлмайди. Ақсинча, иммунитет кучаяди, гавда тузлиши рисоладагидек шаклланади, ўпкаси, юрак

мушаклари мустаҳкам бўлиб ривожланади. Бугун мазкур хусусиятларни билган ота-оналар ўз фарзандларини 6 ёшдан мактабимизга етаклаб келмоқда. Кичкинтойлар аввал бошланғич гуруҳга киритилади, сўнг ўқув-машғулот гуруҳига ўтказилади. Кейин спорт такомиллаштирилган гуруҳга ва няхот олий спорт маҳорати гуруҳига қабул қилинади. Ҳозирги кунда мактабимизда жами 34та гуруҳдан 130 нафар ўғил ҳамда 138 нафар қиз бола шуғулланмоқда. Ўқувчиларга 22 нафар малякали устоз-мураббий сабоқ бераёпти.

Айтиш керакки, қайси жойда муваффақият бўлса, демак, унинг биринчи омили — ўзаро ақиллик, ҳамжиҳатлик. Ушбу мактабда ҳам мақсад битта: Ўзбекистон терма жамоалари учун энг сара сузувчиларни етиштириб бериш. Айни пайтда, болалар қалбида спортга ҳавас уйғотиб, иродасини тоблаш, ватанпарварлик ва мардлик туйғусини шакллантириш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш каби долзарб масалалар ҳам ўз ечимини топтоқда.

Интилиш ва изланиш бўлса, муваффақиятлар узоқ куттирмайди. Бунинг мазкур мактаб тарбияланувчиларининг биргина 2013 йил даво-

мида 14та халқаро мусобақада иштирок этиб, жами 15 олтин, 15 кумуш ва 9 бронза медални қўлга киритганидан ҳам билса бўлади. Ушбу ютуқларнинг ҳар бири ўз кадр-қиммати эга, албатта. Ёшлар дастлаб Серембан шаҳрида кечган Малайзия очик чемпионатида, кейин Россия, Беларусь ва Сингапурда ўтган турнирларда иштирок этишди. Барселона шаҳри мезбонлик қилган сув спорти турлари бўйича на-

Bolalar sporti

батдаги жаҳон чемпионатида ҳам мазкур мактабда тарбияланган спортчилар ўз омадини синаб кўришди. Франциянинг Сант-Дизьер шаҳрида бўлиб ўтган халқаро турнирда эса иккита кумуш ва учта бронза медалига эришилди. Шунингдек, Хитой, Бирлашган Араб Амирликлари, Таиланд, Индонезия, Кувейт ва Руминияда ўтказилган бир-биридан мурасиз чемпионатлар, турнирларда мактаб ўғил-қизлари муносиб катнашди.

Хабарингиз бор, бир нафар сув спорти билан шуғулланадиган спортчи мусобақа давомидида бир нечта медаль жамғариши мумкин. Бугун ана шундай иқтидорга эга Алексей Дерягов, Владислав Мустафин, Даниил Букин ва Ислам Асланов каби сермахсул спортчиларни кўплаб мутахассис ва сув спорти ихлосмандлари яхши танийди. Юқорида келтирилган медаллар салмоғида ҳам

бу сузувчи ёшларнинг ҳиссаси катта. Шу йилнинг ноябрь ойида Тошкент шаҳридаги «Саховат спорт сервис»га қарашли сув ҳавзасида Ўзбекистон кубоги учун очик мусобақа ташкил этилди. Унда республикамиз худудларидан жами 31 жамоа катнашди. 380 нафар сузувчи голиблик учун қурашган турнирда Сув спорти турлари бўйича Республика олимпия захиралари болалар ва ўсмирлар ихтисослаштирилган мактаби тарбияланувчилари умумжамоа ҳисобида тенгсизлигини исботлади.

1992 йилдан буён мактаб тарбияланувчиларидан 40 нафари сузиш, 63 нафари сув полоси ва 22 нафари сувга сакраш бўйича Ўзбекистон терма жамоасининг асосий таркибига киритилган. Яна 39 нафар спортчи ушбу спорт турлари бўйича шакллантирилган терма жамоаларга ўринбосар сифатида қақилган.

Албатта, бундай натижаларга эришишда устозларнинг ўрни бўлакча. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббий А.Решетова ёки И.Галашовани эшитмаган сузувчи бўлмаса керак. Жисмоний тарбия ва спорт фанлари номзоди, сув полоси бўй-

ча мураббий А.Содиқов шогирдлари эришяётган натижалар асосида ҳам устоз меҳнати ва машаққати мустаҳкам. Бундан ташқари, мактабда уч нафар халқаро тоифадаги спорт устаси, 10 нафар спорт устаси ишляпти. Мураббийларнинг 7 нафари олий тоифали, 12 нафари 1-тоифали мураббий-ўқитувчидир. Яна бир эътиборли жиҳати шуки, мазкур таълим муассасасини тамомлаган ўқувчилардан етти нафари Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институтига ўқиб келиб, ҳозир яна шу мактабда болаларга сузиш бўйича дарс ўтаётти.

Юртимизда болалар спортига қаратилаётган эътибор, спорт мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ҳамда соҳага малякали мураббийларни жалб этиш орқали самарадорликни ошириш борасида амалга оширилаётган саяё-ҳаракатлар интиқосини Сув спорти турлари бўйича Республика олимпия захиралари болалар ва ўсмирлар ихтисослаштирилган мактаби фаолияти мисолида яққол кўриш мумкин.

Зоҳиджон ХОЛОВ,
«Ma'rifat» мухбири

ЁШ ШАХМАТЧИЛАР — «КАМОЛОТ» КЎРИГИДА

Юртимизда ақлни чархловчи шахматга қизиқиш доим баланд бўлган. Айниқса, бутун ҳатто кичик ёшдаги болаларнинг халқаро майдонларда зафар кўчаётгани, мамлакатимиз шарафини улуғлашга ҳисса қўшаётгани «ақл гимнастикаси»га эътиборни янада кучайтирмоқда.

Ўзбекистон шахмат федерацияси биносидида «Камолот» ёшлар ихтимой ҳаракати, Халқ таълими вазирлиги ҳамда Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси ҳамкорлигида VI анъанавий «Камолот» шахмат тахтаси республика турнирининг финал босқичи бўлиб ўтди. Уч кун давом этган мурасиз мусобақада 100 нафардан ортиқ шахматчилар ўз ёш тоифалари бўйича голиблик учун баҳслашди.

Яқунда 6—12 ёш тоифаси бўйича сирдарёлик Бобур Ёшбоев 1-ўринни эгаллади. Иккинчи ўрин сурхондарёлик Муҳаммадали Абдурахмоновга, учинчи ўрин эса хоразмлик Журъат Болтаевга насиб қилди.

13—16 ёш тоифаси бўйича кечган «муҳораба»ларда фарғоналик Иброҳимжон Эминов биринчи, наманганлик Хошимжон Эргашев иккинчи ва чирчиқлик Феруза Муҳаммадкаримова учинчи ўриндан жой олди.

Катта ёш тоифасида эса (16—19 ёш) хоразмлик 17 ёшли Абулжафр Исмоловга тенг келадигани

топилмади. Бухоро шаҳридан келган Нодирхон Шокиров иккинчи поғонага кўтарилди. Марғилонлик Сардоржон Ёқубжонов эса учинчи ўрин билан кифояланди.

Тақдирлаш маросими «Камолот» ЁИХ марказий кенгашининг катта мажлислар залида бўлиб ўтди. Тақдирда ҳаракатнинг марказий кенгаши раиси биринчи ўринбосари Феруза Муҳаммаджоновга, Халқ таълими вазири ўринбосари, Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси ижрочи директори Эркин Искандаров голиб ва совриндорларни табриклади.

Тақдирлаш маросими таниқли хонандалар иштирокидаги концерт дастури билан якунланди.

МУХБИРИМИЗ

ХАБАРИНГИЗ БОРМИ?

Таиландда Жануби-шарқий Осиё гандбол федерацияси томонидан илк маротаба ташкил этилган чемпионатда эркаклар ва хотин-қизлар терма жамоаларимиз иштирок этиб, бош совринга эга бўлдилар. Тошкент халқаро аэропортида уларни кенг жамоатчилик вакиллари тантанали кутиб олишди.

***

Тошкент шаҳридаги «Ўзбекистон» спорт мажмуасида IX «Шарқ яккакурашлари ва жанг санъатлари» республика фестивали ўтказилди. Ўзбекистон шарқ яккакурашлари ва жанг санъатларини ривожлантириш маркази томонидан турли номинациялар бўйича голиблар тақдирланди. Жумладан, қўл жанги бўйича жаҳон чемпиони Одил Сирожиiddинов ва каратэ бўйича Осиё чемпиони Барно Мирзаева «Йилнинг энг яхши спортчиси» деб топилди.

***

Навоий шаҳрида кураш бўйича «Маҳалламиз паҳлавонлари» республика турнирининг финал босқичи бўлиб ўтди. Мусобақада 1999—2000 йилларда туғилган 80 нафардан зиёд спортчи ўзаро беллашди. Умумжамоа ҳисобида жижзақликлар биринчи, андижонликлар иккинчи ўринни эгаллади ва кучли учликни Фарғона ва Навоий вилоятлари спортчилари тўлдирди.

ГЎЗАЛЛИКНИ ГЎЗАЛ ҚАЛБ СОҲИБЛАРИ ЯРАТАДИ

«Хар қайси жамиятнинг маданий даражаси ва маънавий баркамоллиги аёлларга бўлган муносабат билан белгиланади», деган эди Юртбошимиз Ислон Каримов ўз маърузаларидан бирида. Дарҳақиқат, истиқлол йилларида аёл зотиға ҳурмат-эҳтиром кўрсатиш, унинг жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлаш, меҳнатларининг муносиб қадр топиши масаласига ҳукумат миқёсида эътибор қаратилаётир. Ўзбекистон давлат санъат музейида ташкил этилган биринчи ўзбек аёл рассоми Шамсирўй Ҳасанова ижодига бағишланган кўргазма фикримизнинг яна бир далилидир. Унинг асарларини кўзатар экансиз, нафақат мусаввира ҳақида ёрқин тасаввурга эга бўласиз, балки Шарқ хотин-қизларининг

Шамсирўй Ҳасанова жуда қисқа умр кўрган, яъни 1956 йили 39 ёшида вафот этган. Лекин жуда ажойиб асарлар яратишга улгурган. Чингиз Аҳмаровнинг жўшқин ижодига илҳом париси мисол туртки бўла олган.

— Шамсирўй Ҳасанова рассом сифатида ўз асарлари орқали ўзбек халқининг миллий қадриятлари,

Марказий Осиё миниатюра мактаблари ва маҳобатли рассомчилиги аъёнларини Европа реалистик санъати билан уйғунлаштириб ўзига хос янги пластик ечимга эришган. Рассомнинг «Увайсий», «Зебунисо», «Қашқар шоираси Мутриба», «Автопортрет», «Подирабегим» асарларидаги ёрқин ранглар жозибаси кишини ўзига жалб этади.

ибою ҳаёда бетимсол, гўзал ва мағрур, камтарин ва дилкаш, айни пайтда юксак истеъдод соҳибалари эканини кўришимиз мумкин.

— Ўтган аср етмишинчи йиллари эди, адашмасам, Самарқандда бўлиб ўтган кўргазмада Шамсирўй Ҳасанованинг атлас кўйлақда, сочларини дўпписи узра чамбар қилиб боғлаган, маъюс нигоҳлари ўйга чўмган автопортретини кўриб, кўнглимда у кишига нисбатан илиқ бир меҳр уйғонганки, ҳамон ўша туйғуга ошноман, — дейди Камалиддин Бехзод номидagi Миллий рассомлик ва дизайн институти доценти, санъатшунос Шоира Фулмова. — Мусаввира опа Чингиз Аҳмаровнинг умр йўлдоши бўлган ва, назаримда, у таниқли рассомнинг тасаввуридан қозонларга кўчган гўзалликнинг ҳақиқий сиймоси ҳамдир!

урф-одатлари, гўзал табияти ва саховатли замини ҳақида дунё аҳлида тасаввур, ҳавас, ҳайрат уйғотиш билан бирга, бир муддат ушбу даргоҳда раҳбар бўлиб ишлаган, — дея суҳбатимизни давом эттиради Ўзбекистон давлат санъат музейи директори, санъатшунос Васи́ла Фаизиева. — У кишининг жонбозлиги билан жуда кўп санъат ва маданият асарлари тўпланган, асраб-авайланиб, халқимизнинг бебаҳо бойлигига айлантирилган. Шамсирўй опанинг ижодида Шарқ ва Ғарб санъати услублари уйғунлигига интилиш алоҳида бўртиб туради. Марказий Осиё миниатюра мактаблари ва маҳобатли рассомчилиги аъёнларини Европа реалистик санъати билан уйғунлаштириб ўзига хос янги пластик ечимга эришган. Асарлари республика мида ва хорижий мамла-

катлар кўргазмаларида муваффақиятли намойиш этилган. Рассомнинг «Увайсий», «Зебунисо», «Қашқар шоираси Мутриба», «Автопортрет», «Подирабегим» асарларидаги ёрқин ранглар жозибаси кишини ўзига жалб этади. Дейлик, Увайсийнинг бир қўлидаги китоб унинг илм-фанга ошнолиги, шеърят маликаларидан экани, иккинчи қўлидаги гул эса аёл қалбининг нозиклиги, нафосати, назокати тимсолидир. «Ҳашар» асари 1944 йили яратилган. Биласиз, бу даврда халқимиз урушнинг шафқатсиз азоблари билан яшаётган эди. Лекин хотин-қизларимизнинг хушқайфият билан дала юмушларини бажариб, озодалик, кўкаламзорлаштириш ишларига дадил ва қувноқ киришганликлари — уларнинг меҳнаткашлиги, келажакка ишонч, юрт ободлигига қатъий бел боғлаганликлари, яхши кунлар умиди кўнгилларини ҳеч қачон тарк этмагани, халқимизнинг иродаси, баҳамжиҳатлигидан нишонадир.

Ойбуви ОЧИЛОВА

Бўрхон РИЗОУЛЛОВ
олган суратлар.

Ma'rifat

ТА'СИС ЕТУВЧИЛАР:

Ўзбекистон Халқ та'лими
вазирлиги, Ўзбекистон Олий
ва о'рта махсус та'лим
вазирлиги, Ўзбекистон
Та'лим, фан ва
маданият ходимлари
касба uyushmasi
Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-
NAZAROV, Baxtiyor DONIYO-
ROV, Farrux JABBOROV (bosh
muhammadirning birinchi o'rinbosari),
Husan NISHONOV (bosh muhammadir
o'rinbosari), Farhod RIZAYEV, Nurlan
USMONOV (bosh muhammadir o'rin-
bosari, "Учитель Узбекистана"),
Mirzakarim XUDDIYEV, Baxtiyor
YOQUBOV (mas'ul kotib), Aleksey
CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель
Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV.

Gazeta
O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligida № 0067 raqam bilan
ro'yxatga olingan.

ISSN 2010-6416

INDEKS: 149, 150, Г-1218
Tiraj 36170.
Hajmi 4 bosma taboq. Ofset
usulida bosilgan, qog'oz
bichimi A-3.

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib olish
tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart.
Tahririyatga kelgan qo'yilmalar taqdir
qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Reklama materiallari uchun tahririyat javobgar emas.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent,
Matbuotchilar ko'chasi, 32.

Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib—233-99-15, umumiy
o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi — 233-
53-14, fan, o'ly va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi
yangiliklari bo'limi — 233-56-45, adabiyot, madaniyat,
kasba uyushmalari hayoti yangiliklari bo'limi — 233-
54-49, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari
bo'limi — 233-54-63, siyosat, xalqaro hayot va sport
yangiliklari bo'limi — 233-76-40, reklama va marketing
bo'limi — 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotavda
erkin narxda

Dizaynerlar:
Lilya BINASHEVA,
Malohat TOSHOVA.
Naybatchi muhammadir:
Sanjar RUSTAMOV.

Naybatchi:
Bobomurod XUDOYBERDIYEV.

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksionerlik kompaniyasi
bosmaxonasi.

Korxona manzili:
«Buyuk Turon» ko'chasi, 41-uy

Y'a mcm — 23.40
Topshirildi — 00.35